

Lehetőségek és kockázatok a big data jogi szabályozását illetően

JELIGE: NSZ076

UTOLSÓ MÓDOSÍTÁS: 2024.05.22.

Tartalmi kivonat

Minden ipari forradalomra igaz, hogy robbanásszerű fejlődést eredményezett más-más ágazatot illetően. A negyedik ipari forradalomra, amely jelenleg is zajlik, már, mint digitalizációs folyamatra tekinthetünk. Az ipar 4.0 alapját 4 technológia képezi, a kibernetikai rendszerek, a dolgok internete, a felhőalapú számítástechnika, valamint a big data (BD).

A big data kifejezés értelmezhető magára a korszakra nézve is, illetve utalhat a nagy mennyiségű adatokra is. A big data lényegében adatokat gyűjt, majd azok alapján elemzéseket futtat le, és következtetéseket próbál levonni belőlük a jövőt illetően. Ebből kiindulva a technológia a következő 3 kifejezés mentén értelmezhető a legjobban: mennyiség (volume), változékonyság (variety) és sebesség (velocity). Ez az elmélet a 3V nevet kapta, az angol kifejezések kezdőbetűiből adódóan.

A big data az olyan új technológiák közé tartozik, melyekre még nincs kialakítva a megfelelő jogi szabályozás. Ilyen esetekben fontos először az alapvető problémákat felismerni, hogy tudjuk, mely tényezők lehetnek kulcsfontosságúak a szabályozás tekintetében. Vannak olyan problémák, melyek már a BD megjelenése előtt is komoly gondot jelentettek. Ilyen például a tömeges adatgyűjtés problémája, ehhez mindenképp törvényi felhatalmazás kell, hogy jogszerűnek bizonyuljon, valamint az adatgyűjtés célját pontosan meg kell határozni. Továbbá problémát jelent még a profilalkotás is, amely által az emberek különböző csoportokba sorolhatóak, ezáltal akár hátrányos megkülönböztetés is érheti az egyéneket. Az automatizált döntési folyamatok is kihívást jelentenek, mivel az ilyen döntési folyamatot támogató rendszerek működése során az embereket tájékoztatni kell arról, hogy nem emberrel van dolguk, valamint be kell mutatni a rendszer működési elvét röviden, ez már a GDPR-ben is megtalálható. A big data-val kapcsolatosan pedig az anonimizált adathalmazok okoznak nehézségeket, mivel azok könnyen visszanevesíthetők, így az érintettek pontosan beazonosíthatóvá válnak. Erre a megfelelő megoldást az álnevesítés jelentheti, ennek köszönhetően már nem lehet többé visszavezetni az adatokat konkrét személyekre. Az előrejelzés során nagyon fontos figyelni arra, hogy törvényesen történjen az adatkezelés, valamint, hogy senkit ne érjen hátrányos megkülönböztetés. A vállalatok, amennyiben BD technológiát alkalmaznak, nagyon könnyen tudják befolyásolni a vásárlókat, akár tisztességtelen kereskedelmi módszereken keresztül.

A felhőtechnológiának köszönhetően az adataink könnyedén egy másik földrészre kerülhetnek, ezért kulcsfontosságú a megfelelő adatvédelem biztosítása a kontinensek között. Az EU és az USA között kezdetben a Safe Harbour rendszer, majd az adatvédelmi pajzs, jelen pillanatban pedig az új, átdolgozott adatvédelmi pajzs garantálja az adatok védelmét.

Ugyanakkor elmondható, hogy az Európai Unió egyik elsődleges célja, hogy az adatok adta új lehetőségeket a lehető legjobban ki tudja használni. Ebből fakadóan kidolgoztak egy adatstratégiát, melynek keretében konkrét intézkedéseket foglalmaztak meg, ezek hozzájárulhatnak a cél eléréséhez. Az elsődleges lépés azonban felmerült problémákra megfelelő megoldást találni. Az intézkedések alapját pedig 4 pillér képezi, amelyek az adatok felhasználására és hozzáférhetőségére, a beruházásokra, valamint a különböző ágazati felhasználásokra vonatkoznak. A stratégia például részletesen kitér a felhőszolgáltatásokra is, azok népszerűsítése a cél a vállalatok körében és egy felhőszabálykönyv megvalósítása is tervben van.

A versenyjogi felügyelet tekintetében alapvetően két álláspontot különböztetünk meg, vannak, akik elősegítik a mielőbbi kidolgozását, míg mások elutasítják. A támogatók hangsúlyozzák, hogy a szabályozási keret hiánya minőségbeli romlást eredményezhet a termékekre és szolgáltatásokra nézve, visszaesés történhet a fogyasztói élményt illetően is, valamint a belépési korlátok is rendkívül magasak. A brit Lordok Háza 2017-ben fogalmazott meg 10 olyan alapelvet, amelyeket a digitális piacok szabályozása során figyelembe kell venni. Az ellenzők pedig azzal érvelnek, hogy tulajdonképpen nincsenek magas belépési korlátok, és mindezt a Tinder társskereső esetével támasztják alá. A vállalatok részéről maga az adatgyűjtés folyamata eddig is zajlott, mindössze a rendelkezésre álló adatok mennyisége változott.

A már említett problémakörök jelentőségét esettanulmányok is alátámasztják. Ilyen például a Google-Shopping ügy, amely során a vállalat kezdetben még a felhasználók keresési előzményei és szokásai alapján rangsorolta a találatokat, majd egy új algoritmus bevezetését követően hátrányba szorította a többi ár-összehasonlító szolgáltatót. Végül pedig kiemelte a saját szolgáltatását, visszaélve az erőfölényével. Ehhez hasonló, szintén versenyjogi fókuszú, a Facebook-WhatsApp eset, ahol a két alkalmazás adatbázisainak összekapcsolására került sor, eltitkolva ezt az Európai Bizottság elől. A Cambridge Analytica nevű cég botránya pedig az adatvédelemre irányul. Szintén rengeteg embert érintett a világ különböző pontjain. Az ügy az adattovábbítás szabályozásának fontosságára mutatott rá, amely sorsdöntő kérdés lehet az olyan széles körben használatos közösségi platformokat illetően, mint a Facebook. Ennek eredményeképp született meg az ún. EU-USA adatvédelmi pajzs, amely szabályozta a kontinensen átvitelő adattovábbítást, azonban ezt 2020-ban érvénytelenné nyilvánították. 2023-ban pedig megszületett az új adattovábbítási egyezség, amely biztosítja az átláthatóságot és a megfelelő jogorvoslati mechanizmust.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	5
2. A negyedik ipari forradalom és a big data	7
2.1. A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0.....	7
2.2. A big data fogalma	9
2.3. A big data által összegyűjtött adatok csoportosításai.....	10
3. A big data és a jog kapcsolata	12
3.1. Az adatokkal kapcsolatos alapvető problémák.....	13
3.1.1. A tömeges adatgyűjtés problémája	13
3.1.2. Az adatvédelmi szabályzatok nagy terjedelme	14
3.1.3. A profilalkotás	15
3.1.4. Az automatikus döntéshozatal.....	15
3.2. A big data egyes problémakörei	16
3.2.1. A visszanevesíthetőség problémája	16
3.2.2. A hátrányos megkülönböztetés.....	17
3.2.3. Az előrejelző képesség.....	17
3.2.4. A manipuláció lehetősége	19
4. Az EU-USA közötti adatvédelmi rendszerek.....	20
4.1.1. A Safe Harbor rendszer	20
4.1.2. Az első adatvédelmi pajzs, valamint az érvénytelenítést követő időszak	20
4.1.3. Az új adatvédelmi pajzs	22
5. Az adatok jövője, vagyis az európai adatstratégia.....	26
5.1. A cél megvalósítását nehezítő tényezők.....	26
5.2. A stratégia.....	27
5.2.1. Irányítási keret az adatok hozzáférésére és felhasználására vonatkozóan	27
5.2.2. Az infrastruktúrák megerősítését támogató beruházások	28
5.2.3. Az egyének ösztönzése a felelősségvállalásra, valamint beruházások a készségek fejlesztésébe, és a kis- és középvállalkozásokba	28
5.2.4. Különböző ágazatokban közös európai adatterek létrehozása	29
6. A big data és a versenyjog	30
6.1. A szabályozási keretrendszert támogatók	30
6.2. A versenyjogi felügyelet ellen érvelők.....	32
6.3. A versenyjogi szabályozás kérdéskörei.....	33
7. Esettanulmányok	35
7.1. A Google-Shopping esete	35
7.2. A Facebook-WhatsApp összefonódás.....	37
7.3. A Cambridge Analytica botrány	38
8. Összegzés	42
Irodalomjegyzék.....	44

1. BEVEZETÉS

A dolgozatom témájául a negyedik ipari forradalmat választottam, azon belül pedig a big data-t, mint technológiát, mivel a mindennapi életünkben számos olyan használati tárgy és eszköz van jelen, melyek által rengeteg adat keletkezik nap, mint nap. Ahogy azt a saját bőrömön is tapasztaltam, nem feltétlen vagyunk tisztában a mesterséges intelligencia, valamint a big data (továbbiakban: BD) fogalmával, és az általuk kínált lehetőségekkel, gyakran bizalmatlanok vagyunk a korszerű technológiákat illetően. Ebből adódóan a mesterséges intelligencia és a BD is egyaránt legfőképpen bizalmi problémákkal néz szembe, melyek szoros összefüggésben állnak a jogi szabályozás hiányával. Ahhoz, hogy a szabályozási kérdéseket megértsük, elengedhetetlen a fogalmak tisztázása, a technológia egyes fajtáinak, és azok működési elvének megértése.

Az első fejezetben egy rövid elméleti bevezetővel indítok a negyedik ipari forradalmat, és annak korszakalkotó technológiáit illetően. Ezt követően a big data veszi át a főszerepet, és kifejtem, mely két dimenzió mentén értelmezhető maga a fogalom. A 3V elmélet szintén a fogalom megmagyarázására hivatott, három kifejezés mentén. Az elméletnek ma már kibővített változatai is napvilágot láttak, további 2 kifejezéssel bővítve. Szintén ebben a fejezetben említtem még az adatok különböző szempontok szerinti csoportosítását, mivel a BD alapját az adatok képzik.

A második fejezetben a BD és a jog kapcsolatát vizsgálom, mivel a BD nemcsak a jog tárgyát, de az eszközét is jelentheti. Ugyanakkor ismertetem az ilyen és ehhez hasonló, új technológiákat tekintve a jogi szabályozás kialakítását, ami rendszerint 3 lépésben történik. Ezt követően részletesen kifejtem a BD-val kapcsolatosan felmerülő problémákat, és azok alapjogi vonatkozásait. A problémakörök megértése azért kellően fontos, mivel a szabályozást csak ennek tudatában lehet a lehető legaprólékosabban kialakítani. Felmerülnek pusztán az adatokkal kapcsolatos problémák, valamint olyan problémák is, amelyek közvetlenül a BD-hoz köthetőek, mint például a rendszer előrejelző képessége, a manipuláció, vagy a visszanevesíthetőség.

A harmadik fejezetben az adatvédelmi rendszerek fejlődését követhetjük nyomon az Európai Unió és az USA között. Ezek az adatvédelmi keretrendszerek az idő elteltével, a technológia rohamos fejlődésének köszönhetően folyamatosan átalakultak, mivel az adataink ma már egy szempillantás alatt a világ bármely pontjára eljuthatnak. Ezzel pedig az európai uniós jog hatályán kívülre esnek.

Az Európai Unió egy új, adatalapú gazdaságot szeretne kialakítani, ezáltal megszerezve a versenyelőnyt az adatokat illetően. Ehhez kulcsfontosságú a megfelelő adatstratégia kidolgozása, amely tartalmazza mind a problémákat, mind az intézkedéseket, melyek nagy mértékben hozzájárulnak a cél eléréséhez. Ennek köszönhetően a negyedik fejezet erről fog szólni, mivel magát a stratégiát az EU még 2020-ban kidolgozta.

Az ötödik fejezet a BD versenyjogi aspektusaival foglalkozik. Ezzel kapcsolatosan a szakirodalom alapvetően két tábornak különböztet meg, vannak, akik szorgalmazzák a BD-ra vonatkozó szabályozási keretrendszer kidolgozását, míg mások teljes mértékben ellenzik azt. Ebben a fejezetben tehát bemutatom mindkét szemléletmódot és a mellettük, vagy ellenük szóló érveket is. Továbbá a jelenleg érvényben lévő versenyjogi szabályozás kérdésköreit is áttekintem, a lehetséges megoldásokkal egyetemben.

Az utolsó részben nagy horderejű esettanulmányok kerülnek bemutatásra. Ezek főként olyan vállalatokhoz kötődnek, melyek az Amerikai Egyesült Államokban tevékenykednek, de az online térben elérhetőek a világ minden táján. Ebből kifolyólag az európai állampolgárok életét is nagy mértékben befolyásolták, megváltoztatták. Az első két esettanulmány többnyire versenyjogi fókuszú, azonban az adatok felhasználása itt is döntő fontosságúnak bizonyult. Az első eset a Google saját ár-összehasonlító szolgáltatásához kapcsolódik. A Google kezdetben a felhasználók keresési szokásai és kattintásai alapján rangsorolta a találatokat, majd később önkényesen kiemelte a saját szolgáltatását a többivel szemben. A második eset a Facebook és a WhatsApp összefonódásával foglalkozik, ennél fogva pedig összekapcsolásra került a két vállalat adatbázisa a felhasználókat illetően. A harmadik esettanulmány pedig a széles körben ismert Cambridge Analytica botrány, amely számos kérdést vet fel, mind az adatgyűjtéssel, mind az etikussággal kapcsolatosan.

2. A NEGYEDIK IPARI FORRADALOM ÉS A BIG DATA

Az ipari forradalom egy összetett kifejezés, amely magába foglalja a gazdasági, társadalmi és technológiai változások egészét. Az ipari forradalmak több hullámát különböztetjük meg, ebben a fejezetben viszont csak a negyedik ipari forradalomról teszünk említést, mivel az a téma szempontjából is meghatározó jelentőségű.

2.1. A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0¹

Számtalan kutatás és interjú bizonyította már, hogy jelenleg a negyedik ipari forradalom korát éljük. (Monostori,2014,9-13, PwC,2016) Az ipar 4.0-át, mint fogalmat Németországban kezdték el először használni, amely tulajdonképpen egy fejlesztési program volt 2011-ben és a német ipar vezető pozíciójának megtartására összpontosított. (Fülep, Nick, Várgedő,2018,46-56) Ezt követően 2016-ban az Európai Parlament már digitalizációs folyamatként értelmezi az ipar 4.0-át, melyről a következőképpen fogalmazott:

"Az ipar 4.0 a termelési folyamatok olyan szervezését írja le, melynek keretében az eszközök önállóan kommunikálnak egymással az értéklánc mentén: a jövő egy olyan „okos” gyárat hozva létre ezzel, amelyben a számítógép-vezérelt rendszerek nyomon követik a fizikai folyamatokat, létrehozzák a fizikai valóság virtuális mását és decentralizált döntéseket hoznak önszervező mechanizmusok alapján." (European Parliament's Committee on Industry, Research and Energy (ITRE), IP/A/ITRE/2015-02,2016)

Az ipar 4.0 tehát változásokat eredményez a gyártási folyamatokban, víziója pedig az alábbi 4 kritérium teljesülésének megvalósítása:

1. Horizontális integráció: Egy okos gyár képes a megfelelő időben alkalmazkodni a saját környezetéhez, valamint saját maga képes az optimalizálásra.
2. Vertikális integráció: Az okos gyárban egy digitális modellről beszélhetünk, melyben megjelennek az emberek, a gépek és az erőforrások is. Egymással pedig ún. kibernetikai rendszereken (CPS) keresztül tartják a kapcsolatot.
3. Az okos termékek: A saját gyártási fázisukról adatokat gyűjtenek és képesek azok továbbítására is.
4. A gyártási folyamat középpontjában maga az ember áll, ő biztosítja az értékteremtési folyamat vezérlését. (Nagy et al.,2018,1-25)

¹ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

Az ipar 4.0 fő alappillérei közé tartoznak a kiber-fizikai rendszerek (CPS), a dolgok internete (IoT), a felhőalapú számítástechnika, valamint a big data is. (Fülep, Nick, Várgedő,2018,46-56)

A kiber-fizikai rendszerek valamiféle adatinfrastruktúrán keresztül juttatják el az információt egymásnak, ez lehet akár alsóbb szintű protokoll is, vagy az internet. A CPS egyik kulcsfontosságú jellemzője a nagymértékű komplexitás, azaz összetettség, amely onnan ered, hogy a rendszereket hálózatba kell kapcsolni. Ez történhet vezetékesen vagy vezeték nélkül is. (Fülep, Nick, Várgedő,2018,46-56)

A dolgok internete már nem az emberek közti kommunikációt foglalja magába az interneten keresztül, hanem a dolgok és tárgyak egymás közti információcseréjét jelenti. Ezek az eszközök többnyire fel vannak szerelve valamilyen érzékelővel, aminek a segítségével tudnak adatokat gyűjteni a külvilágról és a saját működésükről. (Benedek,2020)

A felhőalapú számítástechnika alapja, mint azt a neve is elárulja, maga a felhő. A felhő tulajdonképpen különböző szerverek távoli összekapcsolását jelenti. Az összekapcsolásra használhatnak privát vagy akár nyilvános hálózatot is. A felhők között megkülönböztetünk 4 típust: van privát, nyilvános, hibrid és multi felhő is. A különbség köztük az, hogy kinek a tulajdonában vannak, hogyan működnek és kik használhatják azokat. (Ozarowska,2020)

A big data pedig, amiről ez a dolgozat is szólni fog a továbbiakban, nem csak az adatok elemzéséről szól, hanem az előrejelzésről is. (Benedek,2020)

A többi ipar 4.0 technológia az 1.ábrán látható, vagyis megjelenik még az additív gyártás, a kiegészített valóság, a robot automatizáció, a szimuláció, és a rendszerintegráció fogalma is. (Domokos,2019)

1.ábra: Az IPAR 4.0 főbb eszközei
 Forrás: Domokos,2019

Az additív gyártás olyan folyamatokat foglal magába, mint például a 3D nyomtatás, amely során nem egy nagyobb darabból történik a késztermék előállítása, hanem éppen fordítva, rétegről rétegre történik a gyártás. Ez hasznos lehet a kisebb méretű alkatrészek, valamint különböző mintapéldányok gyártásánál. (Dezső,2017,43-48)

A kiegészített valóságban a tér, amit észlelünk valóságos, míg a tárgyak és az egyes információk csupán virtuálisan léteznek és jelennek meg számunkra. Ezzel ellentétben a virtuális valóságban már a tér is látszólagos. (Kajos, Bányai,2012,99-108)

A rendszerintegráció értelmezhető horizontálisan és vertikálisan is. (lásd: 2.1.A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0)

2.2. A big data fogalma²

A big data, mint kifejezés kétféleképpen is értelmezhető. Uthalhat a nagy mennyiségű adatra, amely nap mint nap az interneten keletkezik, valamint a korszakra is, amely az új adatagilis gazdaság kialakulásához vezet. (Zódi,2017,95-114)

A Gartner Inc. pedig a következőképpen fogalmaz a BD-val kapcsolatosan:

² Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

„Olyan adatforrások, amelyek általánosságban így írhatóak le: nagy mennyiségű, sebességű és változatos adatok, amelyek költséghatékony módon, innovatív formában segítik a folyamatokba való jobb betekintést és a döntéshozatalt.” (Gartner Inc.,2017)

A legelterjedtebb elmélet a big data fogalmát illetően a 3V, amely három kifejezés mentén értelmezi a technológiát. A 3V elnevezés az alábbi angol szavak kezdőbetűiből tevődik össze:

Volume, azaz mennyiség: Az adatok mennyisége elég nehezen behatárolható, mivel ez percről percre változik. Az IDC előrejelzése alapján 2025-re elérjük nagyjából a 175 zettabájtnyi adatot. (IDC,2018)

Variety, vagyis változékonyság: A változékonyság azt jelenti, hogy az adatok rendkívül sokrétűek lehetnek. Az adatokat különböző szempontok szerint tudjuk csoportosítani, például a strukturáltságuk vagy a keletkezésük alapján.

Velocity, avagy az adatok sebessége: Az adatok folyamatosan keletkeznek és a feldolgozásuk mérhetetlenül gyorsan történik. (Glasson et al.,2013)

Ezt az elgondolást később kiegészítették további 2V-vel, így már 5V-ről beszélhetünk. A bővítés két eleme a veracity és a value. A veracity, az adatok hitelességére, megbízhatóságára vonatkozik. A big data adatgyűjtése rendkívül összetett folyamat, ezért az adatok pontosságát és minőségét nem lehet megfelelően ellenőrizni. Erre megoldást jelenthetnek különböző analitikai módszerek vagy maga az adatok mennyisége is. A value, vagyis az érték, az üzleti értéket foglalja magába, magyarul, hogy tudjuk felhasználni az adatokat értékteremtésre. (Szádeczky,2020,113-126)

2.3. A big data által összegyűjtött adatok csoportosításai³

Az adatokat a strukturáltságot illetően 3 nagy csoportba oszthatjuk. A strukturált adatoknak rendszerint meg lehet határozni a formátumát és a hosszát is. Például ilyenek a dátumok, a webnaplók és a rögzített kattintások. Ugyanakkor ezek az adatok az összes adatnak csupán a 20%-át jelentik. Ezzel ellentétben a strukturálatlan adatok ismeretlen felépítéssel rendelkeznek, ezáltal kihívást jelentenek az adatkezelés során. Továbbá az is problémát jelent, hogy sokkal több keletkezik és áll rendelkezésre belőlük, mint a strukturált adatokból. Például az olyan fájlok tartoznak ide, melyek képet, videót és szöveget egyaránt tartalmaznak. Ugyanakkor vannak félig strukturált adatok is, melyek a strukturált és a strukturálatlan adatok kombinációját foglalják magukba. (Dessewffy, Láng,2015,157–170)

³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

Az adatokat a keletkezésük alapján is csoportosíthatóak, javarészt 3 nagy csoportba szokás őket sorolni. Vannak ún. emberi forrásból származó adatok, ide tartoznak az emberi tapasztalatok, amelyek régebben még könyvek és műalkotások formájában voltak jelen, ma már teljes mértékben digitalizáltak. Például ide sorolhatóak a facebook hozzászólások, tweetek vagy akár a közösségi oldalakra feltöltött képek. Azok az adatok, amelyek az egyes folyamatok által keletkeztek, többnyire jól strukturáltak. Ezt a kategóriát további két részre lehet osztani, a különböző nyilvántartásokból, illetve a tranzakciókból származó adatokra. Az előbbihez a közhivatalok által rögzített adatok és az orvosi nyilvántartások, míg az utóbbihoz az interneten történő vásárlás, banki nyilvántartások és az e-kereskedelem tartozik. Végül pedig a gépek által előállított adatok, más szóval a dolgok internete. (lásd: 2.1.A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0) (Vale,2013)

3. A BIG DATA ÉS A JOG KAPCSOLATA

A big data jelenség csupán 2010 óta van a figyelem középpontjában, mégis számtalan területre hatást gyakorol. A digitális térben pedig egyre több adat kerül rögzítésre, legtöbbször az ingyenes közösségi hálók használata során. Az ilyen platformszolgáltatások ingyenesnek tűnhetnek, de valójában az adatainkat használjuk 'fizetésre'. Ebből kifolyólag elmondható, hogy a közösségi hálóknak az adattermelődés egyfajta előfeltétele, és következménye is egyaránt. (Zódi,2018,73-99)

Kate Crawford és Jason Schulz is arra utalnak egy cikkükben, hogy maga a kifejezés is mennyire nehezen körülhatárolható, és a következőképpen vélekednek róla:

"A big data egy általános, pontatlan kifejezés, amely a nagy adathalmazok használatára utal az adattudományban és a prediktív analitikában." (Crawford, Schulz,2014,93-128)

A szerzőpáros szerint magának a big data kifejezésnek 3 fő aspektusa van. Elsősorban egy olyan technológiára utal, amely törekszik a számítási teljesítmény és az algoritmusok pontosságának maximalizálására. Másrészt olyan adatelemzési módszerekre is utal, amelyek hozzájárulnak az adatok tisztításához és összehasonlításához. Végül pedig arra a meggyőződésre mutatnak rá, hogy a nagy mennyiségű adathalmazok által igazságosabb és objektívebb eredmények születhetnek. (Crawford, Schulz,2014,93-128)

A big data jelenség összetettségéből adódóan már a jogi értelmezés során is nehézségekbe ütközünk. Elmondható, hogy a big data mind a jogra, mind a jogtudományokra erőteljes hatást gyakorol.

	<i>Jog</i>	<i>Jogtudomány</i>
<i>Tárgy</i>	❶ A BD által felvetett adatvédelmi, adatbiztonsági, alkotmányos stb. kérdések szabályozása.	❸ A BD mint társadalmi és jogtudományi jelenség – például a lehetséges szabályozás alternatívái, módozatai, morális dilemmái stb.
<i>Eszköz</i>	❷ A BD használata a jogalkotásban – tudományos jogalkotás, adatalapú „social engineering”. – A BD használatának lehetőségei a jogalkalmazásban: BD-alapú elemző-, kereső- és predikciós eszközök.	❹ A BD mint kutatási eszköz: a BD használata például nagy tömegű bírósági ítélet, hatósági határozat stb. statisztikai módszerekkel történő elemzéséhez; <i>natural language processing</i> és tartalomelemzési módszerek használata, stb.

2.ábra: A jog(tudomány) és a Big Data lehetséges kapcsolódási pontjai
Forrás: Zódi,2017

Ahogy azt a 2.ábrán is láthatjuk a BD egyszerre képezi a jog és a jogtudományok tárgyát, azaz megjelenik, mint szabályozandó jelenség és eszközét, amely felhasználható a jogalkotási folyamat során vagy egyes kutatási területeken.

A korábban még nem ismert, új technológiákat illetően a jogi szabályozás kialakítása általában 3 lépésben történik. Ezek a következők:

1. Valamiféle metafora keresése, amely által maga a jelenség megérthetővé válik. Ezek a metaforák általában jogtól függetlenek.
2. A metafora segítségével a már meglévő jogi megoldásokat adaptáljuk a jelenségre. Ezzel megismerhetjük az egyes problémák és a létező jogi megoldások közti különbségeket.
3. Új jogi szabályozás kialakítására való törekvés, vagy a meglévők átalakítása, korrekciója. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,18)

Az adatokkal kapcsolatos problémák két nagy csoportba oszthatóak. Vannak olyan problémák, melyek már a big data, mint technológia megjelenése előtt is jelen voltak, míg a többi közvetlenül a BD-hoz köthető. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,18)

3.1. Az adatokkal kapcsolatos alapvető problémák

Az adatokhoz kötődő alapvető problémákat más szóval ún. nem big data specifikus problémáknak is nevezzük. Ezek hatását és a velük kapcsolatos aggodalmakat a BD megjelenése pusztán felerősítette. Ebben a fejezetben az alábbi négy kulcsfontosságú problémát tárom fel: parttalan adatgyűjtés, az adatvédelmi szabályok volumene, a profilalkotás és az automatizált döntéshozatal kérdésköre.

3.1.1. A tömeges adatgyűjtés problémája

Egyes vállalatok és szervezetek, valamint maga az államigazgatás is határokat nem ismerve, tömegesen kezdték el gyűjteni és raktározni az adatokat, ez azonban törvényi felhatalmazás nélkül jogellenesnek bizonyult. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,18)

A parttalan adatgyűjtés problémájára hívja fel a figyelmet a Snowden-ügy is, ahol Edward Joseph Snowden az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) és a Nemzetbiztonsági Hivatal (NSA) informatikusa volt. Snowden annak a csapatnak a része volt, akik megalkották a felhőalapú számítástechnikát (lásd: 2.1.A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0), tehát a távolság már nem jelentett akadályt az adatok hozzáférhetősége szempontjából. Ezt követően már az jelentette a legnagyobb kihívást, hogy az adatokat, hogy lehetne örökre megőrizni és felhasználni különböző kutatásokra. Innentől kezdve az Amerikai Egyesült Államok rögzítette a telefonhívásokat, szervereken tárolt adatokat, illetve globális szinten is adatgyűjtésbe kezdtek. Edward Snowden 2012-ben kereste fel, akkor még álnevet használva, a The Guardian újságíróját Glenn Greenwaldot, a kiszivárogtatás kapcsán. Snowden leleplezte/megfejtette

például a PRISM-program működését, amelynek köszönhetően az NSA hozzáfért például a Google és a Facebook szerverein tárolt adatokhoz is, valamint a lehallgatásra szolgáló berendezések meglétét is igazolta. (Snowden,2019, Nagyová,2023,25)

Ez az eset a parttalan, tömeges adatgyűjtés problémájához kapcsolódik. Az eset az USA-ban szigorításokat eredményezett. Az új törvény a Freedom Act nevet viseli, amely megtiltotta többek között az államigazgatási szervek számára az olyan adatbázisok kialakítását, amelyek célja nincs pontosan meghatározva. Ugyanakkor azt is meghatározták, hogy a meglévő adatokat ki és milyen feltételek mellett kérheti ki, és használhatja fel. Ennek ellenére Nagy-Britannia az eset után lazított a szabályozás mértékén, és további felhatalmazásokat adott egyes szervezetek számára az adatok összegyűjtésére. (Csizner,2019,31-41) Véleményem szerint az eset továbbá egyfajta bizalomvesztést is eredményezett a felhasználók és az állampolgárok részéről. (Nagyová,2023,25)

Az Öt Szem Szövetség, melynek tagja volt többek között az Amerikai Egyesült Államok, és Nagy-Britannia, céljuk pedig az volt, hogy nyomon kövessék az emberek online térben történő kommunikációit, valamint a hálózatok fokozatos leépítése, infrastruktúra rendszerek megbénítása. (Iványi,2019,3-14, Nagyová,2023,25)

Az eset felhívja a figyelmet arra is, hogy mennyire fontos a fokozott és rendszeres felügyelet az adatgyűjtést illetően, megelőzve ezzel a lehetséges visszaélést. Illetve rávilágít arra is, hogy nemcsak az adatvédelmi szabályozást szükséges kiigazítani, hanem versenyjogi szabályozást is naprakésszé kell tenni. Kulcsfontosságú, hogy az emberek visszanyerjék a bizalmat a technológiával szemben, ezt pedig nagy mértékben meg tudja könnyíteni a megfelelő szabályozási keret. (Nagyová,2023,25)

3.1.2. Az adatvédelmi szabályzatok nagy terjedelme

A másik jelentős probléma az, hogy technológiák rohamos fejlődése miatt az adatvédelmi szabályzatok egyre nagyobb terjedelmet öltenek. Például ma már egy applikáció használatbavétele előtt el kell fogadni az adatvédelmi irányelveket és a felhasználási feltételeket, amik általában 8-10 oldalas dokumentumokat jelentenek. Erre a legtöbb embernek kedve és ideje sincs, valamint felmerül a benne szereplő jogszabályok ismeretének a hiánya is. Megoldást jelenthet a problémára a felhasználók ösztönzése a jogszabályok megismerésére, valamint azok elolvasására a feltételek elfogadása előtt. Ugyanakkor napjainkban megfigyelhető, hogy az irányelvek elfogadásakor a döntés márkaközpontú, tehát a nagyobb, ismertebb márkák esetében automatikusan elfogadjuk azt, míg a kisvállalkozások esetében inkább elutasítjuk. (Zödi,2017,18-30, Nagyová,2023,18) Az adatkezeléshez való

hozzájárulásnak vannak bizonyos feltételei is, mint például az adatkezelőnek igazolnia kell, hogy az érintett személy hozzájárult az adatainak a felhasználásához. (GDPR,7.cikk, (1) bekezdés) Az érintett ezt a hozzájárulást bármikor vissza is vonhatja. (GDPR,7.cikk, (3) bekezdés)

3.1.3. A profilalkotás

Problémát jelent még a profilalkotás is, amely lényegében az egyének jellemvonásainak és viselkedésének elemzését jelenti, annak érdekében, hogy különböző csoportokba tudják őket besorolni. Maga a profilalkotás mindaddig nem jelent problémát, amíg nem születnek döntések a csoportokat illetően. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,18-19) Ha a döntés esetleg valamilyen joghatást is eredményez, akkor abban az esetben az érintett jogosult arra, hogy ne terjedjen ki rá a döntés hatálya. (GDPR,22.cikk, (1) bekezdés) Ellenben, ha erre a döntésre valamilyen szerződés keretében van szükség, vagy az érintett a hozzájárulását adta, akkor nem jogosult rá. (GDPR,22.cikk (2) bekezdés) A GDPR azonban a tisztességes és átlátható adatkezelés elvének keretében azt is kimondja, hogy a felhasználót tájékoztatni kell a profilalkotásról, valamint annak várható következményeiről is. (GDPR, (60) preambulumbekkezdés, Nagyová,2023,19)

3.1.4. Az automatikus döntéshozatal

Az automatizált döntési folyamatokat támogató rendszerek problematikája szorosan összefügg az átláthatósággal, mivel kétes, hogy az elhatározás vajon milyen argumentumok alapján született meg. A nagy mennyiségű adathalmaz elemzése szinte lekövethetetlen folyamattá válik, ami szintén nyugtalanító és aggodalomra adhat okot. Továbbá a big data algoritmus, mivel öntanulásra képes, ezért új szabályokat is létrehoz, amelyek korábban nem képezték az algoritmus részét. Amennyiben automatizált döntési folyamatot támogató rendszerrel nézünk szembe, szintén fontos az adatkezelő részéről az emberek megfelelő tájékoztatása. Az adatkezelőknek magáról a rendszer logikájáról is információt kell szolgáltatniuk, akár részletekbe menően is, de nem túlbonyolítva, mivel így a felhasználók számára is világossá válik, valójában mi történik a személyes adataikkal. (Eszteri,2021,187-210, Nagyová,2023,19) A GDPR 5.cikkének első pontja kimondja, hogy a személyes adatok kezelését jogszerűen, tisztességesen, valamint átlátható módon kell végezni. Az automatizált döntéshozatalt támogató rendszerekkel szemben a felhasználó jogosult emberi beavatkozást kérni, és ezt az adatkezelőnek biztosítania is kell. (GDPR,22.cikk (3) bekezdés, Nagyová,2023,19)

3.2. A big data egyes problémakörei

A big data megjelenéséhez közvetlenül kapcsolódnak a big data specifikus problémák, mint például az anonimizált adathalmazok visszanevesíthetősége és az előrejelzés nehézségei.

3.2.1. A visszanevesíthetőség problémája

Az egyik legnagyobb probléma a BD technológiát illetően a visszanevesíthetőség, ami azt jelenti, hogy különböző anonimizált adathalmazokat összekapcsolva az információk konkrét személyekre vezethetők vissza. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,19) Alexin Zoltán bizonyította matematikailag is, hogy vannak olyan kvázi-azonosítók, amelyek olyan adatok, mint például a születési dátum, nem, stb., ezek pedig személyazonosításra is alkalmasak. Ha a személyek és a kvázi-azonosítók megegyeznek, akkor k-ikrekről beszélhetünk. (Alexin,2014,68-72, Nagyová,2023,19) Amennyiben megtörténik a visszanevesíthetőség, abban az esetben jogellenes adatkezelésről beszélhetünk. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,19)

Szintén Amerikában történt az alábbi eset 2006-ban, amikor az America Online nevű cég egy olyan adatállományt hozott a nyilvánosságra, amely mintegy 650 ezer felhasználó internetes keresésre vonatkozó adatait tartalmazta. Ez az adatbázis anonimizált volt, és pusztán kutatási célokra szánták, mivel körülbelül 20 millió keresési adatot tartalmazott. Az adatbázisból az adatok könnyen visszavezethetők voltak konkrét személyekre, a kvázi-azonosítók által. Egy 62 éves hölgy, akinek a keresési adatai szintén nyilvánosságra kerültek, ledöbbenve fogadta a hírt, és úgy fogalmazott:” Te jó ég, ez az egész magánéletem. Mindannyiunknak joga van a magánélethez.” (Heffetz, Ligett,2014,75-98, Nagyová,2023,26)

Az imént említett amerikai eset nagy jelentőséggel bír, mivel az európai adatvédelmi szabályozás jóval kiforrottabb az amerikaiénál, azonban a digitális térben az adatok pillanatok alatt átívelnek kontinenseken, ezáltal nem tudhatjuk magunkat és adatainkat teljes biztonságban. Az Európai Unió ezért is szorgalmazza az olyan kontinensek közötti megállapodásokat az adattovábbítást illetően, mint az adatvédelmi pajzs, amely az Európai Unió és az Egyesült Államok között jött létre.

Az anonimizálás folyamata az EU-ban akkor megfelelő, ha az adatok többé nem kapcsolhatóak össze természetes személyekkel és azok visszaállítása sem lehetséges. (GDPR, (26) preambulumbekzdés) Az anonim adatokra tehát nem vonatkoznak a személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályok. Abban az esetben, amikor pusztán álnevesítésről beszélünk, ezek a jogszabályok érvényben maradnak. (Nagyová,2023,26) Az álnevesítés fogalmáról a GDPR a következőképpen fogalmaz:

” A személyes adatok olyan módon történő kezelése, amelynek következtében további információk felhasználása nélkül többé már nem állapítható meg, hogy a személyes adat mely konkrét természetes személyre vonatkozik, feltéve hogy az ilyen további információt külön tárolják, és technikai és szervezési intézkedések megtételével biztosított, hogy azonosított vagy azonosítható természetes személyekhez ezt a személyes adatot nem lehet kapcsolni.” (GDPR, 4.cikk, (5) bekezdés)

Az álnevesítés csökkenti a kockázatokat, valamint az adatkezelő szempontjából is előnyös lehet, mivel meg tudnak felelni az elszámoltathatóság elvének, miszerint az adatvédelemre vonatkozó alapelvek betartása, és annak igazolása az adatkezelő feladata. (GDPR, 5.cikk, Nagyová,2023,26)

3.2.2. A hátrányos megkülönböztetés

A BD alkalmazása során könnyen előfordulhat, hogy valakit hátrányos megkülönböztetés ér. A rendszer a tanulás folyamán juthat diszkriminatív jellegű következtetésekre és képes azokat akár jónak is ítélni, ezzel megerősítve önmagát. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21.cikke azonban tilt mindenféle hátrányos megkülönböztetést. Például a hitelbírálatoknál, a munkaerőpiacon vagy a felsőoktatási felvételi eljárás során fokozottan ügyelni kell, hogy az ilyen diszkriminatív döntéseket elkerüljük. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,19-20) A diszkriminációra sokkal nagyobb az esély akkor, ha a rendszer képes az önálló tanulásra. Ekkor könnyedén felmerülhet az apofénia gyanúja, azaz tapasztalati mintákat hoz létre olyan adathalmazok alapján, amelyek nem mintaszerűek. Példaként David Leinweber bemutatta, hogy az adatelemzés módszereivel kimutatható kapcsolat az S&P 500 tőzsdeindexei, valamint a Bangladesben történő vajtermelés között, annak ellenére, hogy az állítás teljesen alaptalan. (Leinweber,2007, Nagyová,2023,19-20)

3.2.3. Az előrejelző képesség

A predikció, azaz az előrejelzés, ami a BD egyik kulcsfontosságú jellemzője, szintén számos kérdést felvet. Az előrejelzés alapjául a szokásaink szolgálnak, ez által a rendszer különböző minták mentén elemmez, majd ez alapján megpróbálja 'megjósolni' a jövőt. Tehát a nagy adathalmazokra építhetőek ún. prediktív algoritmusok, ezek nagyon pontos előrejelzésre képesek, beleértve az egyének reakcióit, vagy különféle folyamatokat, cselekedeteket. Abban az esetben, amikor a predikció a személyes és nem személyes jellegű adatok összekapcsolása révén történik, jogellenes adatkezelésnek minősül. Ha ez a legtöbb ember számára hozzáférhetővé válik, abban az esetben a magánéletünk zavartalansága is veszélybe kerülhet.

A predikciós képesség kihasználása pedig könnyen manipulációhoz is vezethet. (Zódi,2017,18-30, Nagyová,2023,20)

A BD előrejelző képességével kapcsolatos a Target áruház esete is, amely az Egyesült Államokban már régóta jelen van, és eléggé közkedveltnek mondható. A kereskedelmi lánc szintén elemzi a vásárlók adatait, szokásait. Egy várandós hölgy esetében ezek a szokások valamennyire megváltoznak, és más dolgokat is elkezdnek vásárolni, akkor még mit sem sejtve a várandóságról, beleértve vitaminokat, vagy különféle illatmentes bőrápolási cikket. A lefuttatott elemzés után a rendszer már ezek alapján be tudja azonosítani, hogy az illető valószínűleg gyermeket vár, még a szülés várható időpontját is képes előre megmondani. A cég számára az a fontos, hogy minél előbb el tudjanak küldeni mindenféle ajánlatokat, akciókat a kismamáknak. Pont így történt ez egy középiskolás lánnyal is, mivel a vásárlása után elkezdtek érkezni a különféle ajánlatok a postafiókjába. Az édesapa persze mit sem sejtve számonkérte az áruházat arról, hogy miért küldenek várandós hölgyeknek való kuponokat a lányának. Ezután a lány bevallotta, hogy valóban várandós és az áruház rendszerének igaza volt. (Elle,2014, Nagyová,2023,26)

Az eset nagyon jó példája annak, hogy a big data mennyire jól felépített prediktív algoritmusok alkalmazására képes, valamint, hogy milyen kis változásokból mennyire messze menő következtetéseket tud levonni. Ezt a képességet véleményem szerint a marketing nagyon jól ki tudja használni, mivel, ha egy cégtől előbb kapunk ajánlatokat, mint a többitől, akkor előbb alakulhat ki bennünk kötődés a márkához. Azonban a személyre szabott hirdetések, azaz a mikrotargeting, rendkívül káros tud lenni, ha nem csak egy termékajánló formájában jelenik meg. (lásd: 7.3.A Cambridge Analytica botrány) Gyakran előfordulnak megtévesztő vagy akár félrevezető hirdetések. Mindezt bizonyítja a Google 2022-es jelentése is, melyben leírják, hogy ez évben mindössze 5,2 milliárd hirdetést távolítottak el, az irányelvek megsértése miatt. (Borgia, 2023, Nagyová,2023,27)

Továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartájának 7. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy tiszteletben tartsák a magánéletét, ami ebben az esetben nem teljesen történt meg. (Alapjogi Charta,2012/C 326/02,2012, Nagyová,2023,27)

Felmerül a kérdés, hogy ha a hölgy elvetél, akkor ezt az algoritmus képes-e kiszűrni pusztán a vásárlási szokásaiból, és mielőbb leállítani a személyre szabott baba-mama kuponokat. Amennyiben ez nem történik meg időben, az további kellemetlenségeket tud okozni. Ahogy az is, ha a párunkkal az áruház közli előbb az örömhírt. (Nagyová,2023,27)

3.2.4. A manipuláció lehetősége

A manipuláció az emberek, és az ő gondolataik, valamint érzelmeik befolyásolását jelenti, megtévesztő szándékkal. A vállalatok, szervezetek vagy akár a kormányzat is megtévesztheti az embereket a BD-nak köszönhetően. Például motiválhatnak minket arra, hogy egy terméket megvásároljunk, vagy a választások eredményét is befolyásolni tudják. (Zödi,2017,18-30, Nagyová,2023,20) A célcsoportok pedig ma már könnyen beazonosíthatóak, a mikrotargetingnek köszönhetően, ezáltal az egyéni igényeknek megfelelő hirdetés, vagy üzenet küldhető. (lásd: 7.3.A Cambridge Analytica botrány) Amennyiben a mikrotargeting adatelemzéssel és profilalkotással párosul, abban az esetben akár az is pontosan meghatározható, hogy milyen rendszerességgel kell megjelentetni egy reklámot a felhasználók számára, hogy az célravezető legyen. (Domokos,2021,119-142, Nagyová,2023,20) A megtévesztés pedig tisztességtelen kereskedelmi módszernek minősül, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK irányelv 6.cikke alapján. Úgy gondolom, itt is a kockázatalapú megközelítés lenne mérvadó, mivel egyes területeken az emberek befolyásolása sokkal károsabb hatásokat eredményezhet, akár az egész társadalomra nézve. Ebből kifolyólag magas és alacsony kockázatú felhasználási területeket kellene meghatározni, és a kettőt külön szabályozni. (Nagyová,2023,20)

4. AZ EU-USA KÖZÖTTI ADATVÉDELMI RENDSZEREK

A felhőalapú számítástechnológiának (lásd: 2.1.A negyedik ipari forradalom, azaz az ipar 4.0) köszönhetően ma már egy szempillantás alatt továbbíthatóak adatok országok, vagy akár kontinensek között. Ebből kifolyólag ebben a fejezetben azon adatvédelmi rendszerek áttekintésére kerül sor, melyek a 2000-es évektől az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok közti adatáramlást hivatottak szabályozni.

4.1.1. A Safe Harbor rendszer

Az EU-USA adatvédelmi pajzs elődje volt a Safe Harbor rendszer, amely több mint 15 éven keresztül biztosította az amerikai vállalatok számára az adatgyűjtés lehetőségét. Ehhez egy 7 pontból álló szabályozást kellett betartaniuk, tehát egy önszabályozási rendszernek mondható, mivel a vállalatok önkéntesen tettek vállalást a kötelezettségek betartására. Erről pedig a kereskedelmi minisztérium vezetett nyilvántartást. (Schubauer,2017,88-99)

A rendszer nem bizonyult hatékonynak, mivel az adatkezelők rendszeresen szegték meg a szabályokat, megtalálva a kikapukat, ezért 2015-ben az Európai Unió Bírósága érvénytelené nyilvánította. A Safe Harbor és az adatvédelmi pajzs közti átmeneti időszakban pedig a kötelező érvényű vállalati szabályok (BCR), valamint az általános adatvédelmi szerződési feltételek jelentették a megoldást. Továbbá a GDPR 26.cikkének (1) bekezdése említést tesz azokról a kivételekről, melyek esetében megvalósulhat az adattovábbítás akkor is, ha nem megfelelő az adatvédelmi szint. (Kis, Hohmann,2016, 64-70, Nagyová,2023,29-30)

4.1.2. Az első adatvédelmi pajzs, valamint az érvénytelenítését követő időszak

Az adatvédelmi pajzsot 2016. július 12-én fogadták el, melynek értelmében az amerikai vállalatoknak és szervezeteknek kötelezettségvállalást kell tanúsítaniuk az adatvédelmi elveket illetően. (A Bizottság (EU) 2016/1250 végrehajtási határozata (2016. július 12.) a 95/46/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv alapján az EU–USA adatvédelmi pajzs által biztosított védelem megfelelőségéről, 2016, Nagyová,2023,30)⁴

A tájékoztatás elve alapján az egyéneket tájékoztatni kell többek között az összegyűjtött adatok típusáról, az adatkezelés céljáról, az adattovábbítás lehetőségéről és annak céljáról, és az adatokhoz való hozzáférésről. Az adatokra vonatkozó sértetlenség és célhoz kötöttség elve alapján, az adatok felhasználása csak az adatgyűjtés időpontjában meghatározott, vagy az egyén által engedélyezett céllal történhet. Ugyanakkor az adatoknak megbízhatónak, időszerűnek és

⁴ Továbbiakban: 2016/1250/EU

pontosnak kell lenniük. A választáshoz való jog szerint, új cél felmerülése esetén az érintettnek joga van a kívülmaradáshoz, valamint érzékeny adatok kapcsán szükséges a hozzájárulás beszerzése. A megfelelő biztonság elve a szükséges a biztonsági környezet kialakítását hangsúlyozza, amely védelmet nyújt a kibertámadások ellen. Az egyének kérelmet nyújthatnak be az adatokhoz való hozzáférés iránt, a kérelemre való válaszadás pedig ésszerű időn belül meg kell, hogy történjen. Bizonyos esetekben korlátozható a hozzáféréshez való jog, például, ha titoktartási kötelezettség van. A jogorvoslathoz való jog, valamint a felelősségvállalás elve alapján, minden egyén jogosult jogorvoslatot kérvenyezni, abban az esetben, ha a vállalat nem tartja be az adatvédelmi pajzs által előírt elveket. Az adattovábbításról pedig az elszámoltathatóság elve rendelkezik. Az adatok csak azonos védelmi szinten lévő vállalatok, szervezetek számára továbbíthatóak. Mindennek a tájékoztatási kötelezettséget, valamint a választáshoz való jogot betartva kell megtörténnie. (2016/1250/EU, (19)-(29) bekezdés, Nagyová,2023,30)

A Schrems II ítélet értelmében az adatvédelmi pajzsot végül 2020. július 16-án nyilvánították érvénytelenné, mivel nem nyújtott megfelelő védelmet a személyes adatok továbbítását illetően. (Data Protection Commissioner kontra Facebook Ireland Limited és Maximillian Schrems, C-311/18. sz. ügyben hozott ítélet, ECLI:EU:C:2020:559, Nagyová,2023,30) Jelenleg a 2021. június 4-én elfogadott 2021/914/EU határozat a mérvadó, amely általános szerződési feltételeket (továbbiakban: ÁSZF) fogalmaz meg a személyes adattovábbításra vonatkozóan. 2022. december 27-étől pedig kizárólag csak ezt lehet alkalmazni. Az új ÁSZF-re szigorúbb szabályozás jellemző. Többek között meghatároz kötelezettségeket, mind az adatátadóra, mind az adatátvevőre nézve. A kötelezettségek kiterjednek például az adatok tárolására, a biztonságos adatkezelésre, különleges adatokra és a dokumentációra is. A többszereplős adatkezelés tekintetében rugalmasabbak a szabályok, ugyanis a fakultatív dokkolási feltételeknek köszönhetően lehetségessé vált a harmadik személyek csatlakozása. Továbbá újdonságnak számít az ún. modulrendszer, amely az alábbi négy szerződéstípust különbözteti meg:

1. Adattovábbítás az adatkezelők között
2. Az adatkezelőtől az adatfeldolgozó felé történő adattovábbítás
3. Adatfeldolgozók egymás közti adattovábbítása
4. Adattovábbítás adatfeldolgozótól az adatkezelőig. (A Bizottság (EU) 2021/914 végrehajtási határozata (2021. június 4.) az (EU) 2016/679 európai parlamenti és

tanácsi rendelet szerinti, harmadik országok részére történő személyesadat-továbbításra vonatkozó általános szerződési feltételekről, C/2021/3972, Nagyová,2023,31)

Azonban 3. és a 4. esetet a régi, 2010-es ÁSZF egyáltalán nem taglalja. A moduloknak hála sokkal átláthatóbb lett a felek közti feltétel- és szabályrendszer. (Nagyová,2023,31)

4.1.3. Az új adatvédelmi pajzs

A big data algoritmusok alapját az adatok képzik, ezek kerülnek felhasználásra az elemzés és a predikció során, még hozzá kiemelkedően nagy mennyiségben. Ennélfogva elengedhetetlen az adattovábbítás és az adatfelhasználás megfelelő szabályozása, ezáltal pedig számos probléma kiküszöbölhetővé válik.

Az Európai Bizottság 2023. július 10-én fogadta el az új EU-USA adatvédelmi keretrendszert, amely lényegében az adatvédelmi pajzs utódja. (A Bizottság végrehajtási határozata a személyes adatoknak az EU-USA adatvédelmi keretrendszer szerinti megfelelő szintű védelméről szóló (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet alapján, C/2023/4745, 2023)⁵ Ennek értelmében az amerikai vállalatoknak kötelezettséget kell vállalniuk az ún. adatvédelmi alapelvek és kiegészítő elvek betartására. Az adatvédelmi keretrendszer szerinti tanúsítvány megszerzéséhez a vállalatoknak alá kell vetniük magukat az amerikai Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (továbbiakban: FTC) és az Egyesült Államok Közlekedési Minisztériumának (továbbiakban: DoT) vizsgálati és végrehajtási jogkörének. Az alapelveket a tanúsítvány megszerzése után azonnali hatállyal alkalmazni kell. A tanúsítvány iránti kérelmeket a DoC, azaz az Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériuma kezeli, és ellenőrzi, hogy a szervezetek megfelelnek-e a követelményeknek. Az ún. DPF-szervezeteknek pedig évente szükséges az alapelvek újra tanúsítása. (C/2023/4745, (9) bekezdés) Az új adatvédelmi keretrendszer a régivel ellentétben szigorúbb adatvédelmi normákat tartalmaz, továbbá a GDPR elveit is hűen tükrözi. Megjelenik többek között a célhoz kötöttség és az adatminimalizálás elve is.

A célhoz kötöttség elve már a GDPR 5. cikkének (1) bekezdésének b) pontjában is megjelent, melynek értelmében az adatgyűjtésnek pontosan meghatározott célja kell legyen, továbbá szükséges az adatok jogszerű és tisztességes feldolgozása. Ha a vállalat az adatokat egy új, az eredeti céllal is összeegyeztethető célra szeretné felhasználni, abban az esetben az érintettek számára biztosítani kell a választás elvét. A felhasználóknak az ún. opt-out-ot, azaz a korábbi engedélyüknek a visszavonását olyan mechanizmuson keresztül kell biztosítani,

⁵ Továbbiakban: C/2023/4745

amely egyértelmű és könnyen hozzáférhető. Ugyanakkor egyes adatok, mint például azok, amelyek az egyének egészségügyi állapotára vonatkoznak, érzékenynek minősülnek. Az ilyen jellegű adatok más célra történő felhasználásához pedig hozzájárulás szükséges, vagyis opt-in. (C/2023/4745, (13)-(15) bekezdés)

Az adatok csupán addig tárolhatóak, ameddig relevánsak, megfelelőek, és a felhasználásuk nem túlzó az adatkezelési célok szempontjából. Ezt nevezzük az adatminimalizálás elvének, amely biztosítja az adatok naprakészségét. Az adatminimalizálással szoros összefüggésben van még az adatintegritásra vonatkozó alapelv is, amely főként az adatok biztonságát garantálja. Ide tartozik többek között az adatok jogellenes és jogosulatlan feldolgozása és felhasználása, valamint a károsodás és megsemmisülés elleni védelem. Ebből kifolyólag mind az adatkezelőknek, mind az adatfeldolgozóknak meg kell tenniük a megfelelő biztonsági intézkedéseket az esetleges fenyegetésekkel szemben. Mindez pedig már a GDPR 32. cikkében is megfogalmazódik. (C/2023/4745, (20)-(24) bekezdés)

Az átláthatóságot elsősorban a tájékoztatási elv biztosítja, amely kimondja, hogy az érintetteket tájékoztatni szükséges az adatfeldolgozás főbb jellemzőiről, mint például: a DPF-ben való részvételről, az összegyűjtött adatok típusáról, az adatkezelés céljáról, az egyéni jogaikról, a vállalatokkal való kapcsolatfelvételi lehetőségekről, és a jogorvoslati lehetőségekről is. A tájékoztatásnak az érintettek számára pedig egyértelműen és számukra nyilvánvaló nyelven indokolt biztosítani. (C/2023/4745, (26)-(28) bekezdés)

Továbbá az érintett egyének rendelkeznek olyan jogokkal, mint például az adatok helyesbítéséhez vagy törléséhez való jog, és az adatkezelés elleni tiltakozáshoz való jog, amit az adatkezelővel és feldolgozóval szemben érvényesíthetnek. Ezeket a jogokat a GDPR alapján az adatvédelmi keretrendszer a hozzáférési elveken belül biztosítja. (C/2023/4745, (30)-(32) bekezdés) Ezenfelül az alapelvek nem foglalkoznak az adatfeldolgozás azon fajtájával, amely automatizált döntési folyamaton alapszik. (C/2023/4745, (33) bekezdés) Ugyanakkor az automatizált adatkezelésen alapuló döntéseket általában az Európai Unión belül működő adatkezelő hozza meg, ezért az közvetlenül a GDPR hatálya alá tartozik, a 3.cikk (2) bekezdése alapján:

"E rendeletet kell alkalmazni az Unióban tartózkodó érintettek személyes adatainak az Unióban tevékenységi hellyel nem rendelkező adatkezelő vagy adatfeldolgozó által végzett kezelésére, ha az adatkezelési tevékenységek:

a) áruknak vagy szolgáltatásoknak az Unióban tartózkodó érintettek számára történő nyújtásához kapcsolódnak, függetlenül attól, hogy az érintettnek fizetnie kell-e azokért; vagy

b) az érintettek viselkedésének megfigyeléséhez kapcsolódnak, feltéve hogy az Unió területén belül tanúsított viselkedésükről van szó." (GDPR 3.cikk (2) bekezdés)

Az automatizált adatkezelést illetően az amerikai jogrendszer is kivételes védelmet nyújt az egyének számára, amennyiben hátrányos döntéssel szembesülnek. (FCRA és az ECOA törvény) Például jogukban áll vitatni a hiányos és pontatlan információkat, tájékoztatást kapni az okokról és jogorvoslatot is kérhetnek. (C/2023/4745, (35) bekezdés)

Az adatvédelmi keretrendszer kiemelten törekszik a harmadik fél részére történő adattovábbítás korlátozására. Adattovábbítás az alábbi feltételek betartása mellett történhet: A célnak korlátozottnak és előre behatároltnak kell lennie, továbbá a DPF szervezetet és a harmadik felet egyaránt szerződés köti, amely előírja, hogy a harmadik félnek azonos védelmi szintet kell biztosítania, valamint garantálja az alapelvek betartását. A tájékoztatás elve alapján pedig az érintetteket szükséges értesíteni az adattovábbításról és a harmadik fél identitásáról, valamint felkínálni számukra az opt-in és opt-out lehetőségeket. (C/2023/4745, (38)-(40) bekezdés)

Az utolsó alapelv az elszámoltathatóságra vonatkozik, melynek keretében említést tesznek a jogorvoslati és végrehajtási eljárásokról, valamint a folyamatos ellenőrzésekről is. Nemcsak a szervezeteknek kell megfelelniük az alapelveknek, hanem az adatvédelmi politikájuknak is, ennek ellenőrzését túlnyomó többségben az ún. önértékelési rendszer biztosítja. Ez magában foglalja a megfelelő képzési lehetőségek biztosítását az alkalmazottak számára, a rendszeres külső felülvizsgálatokat auditokon keresztül, a véletlenszerű ellenőrzéseket és a technológiai eszközök használatát. A DoC kiemelt figyelmet fordít a hamis állításokra is a szervezetek részéről. Amennyiben a DoC úgy találja, hogy a vállalat helytelenül használja a DPF-re való hivatkozást, elsősorban tájékoztatja őket, és abban az esetben, ha nem érkezik megfelelő válasz, megkezdődik a végrehajtási intézkedés. A DPF szervezetek az FTC és DoT joghatósága alá tartoznak, tehát ők rendelkeznek a vizsgálati és végrehajtási hatáskörrel, ezáltal biztosítani tudják az alapelvek hatékony betartását. (C/2023/4745, (45), (46) bekezdés)

Az adatvédelmi keretrendszert egy új, kétlépcsős jogorvoslati mechanizmus jellemzi, amely lehetővé teszi az uniós állampolgárok számára, hogy a jogorvoslatot a saját nemzeti hatóságaiknál kérvényezzék, és a saját anyanyelvükön nyújtsák be panaszukat. A panaszokat továbbítani kell az Egyesült Államokba, erről pedig az Európai Adatvédelmi Testület gondoskodik. (Domokos et al,2023) A panaszok kivizsgálását az Adatvédelmi Felülvizsgálati Bíróság (továbbiakban: DPRC) végzi, amely egy független és párttalan bíróság, az elbírálást

pedig egy 3 bíróból álló testület végzi, akiknek munkáját egy-egy ügyvéd segíti. (C/2023/4745, (188) bekezdés)

A legszembeűnőbb különbség az adatvédelmi pajzs és az új adatvédelmi keretrendszer között az átláthatóság, ugyanis a vállalatoknak nyilvánosan elérhetővé kell tenniük az adatvédelmi politikájukat, valamint a velük együttműködő vállalatok listáját is. (C/2023/4745, (28) bekezdés)

5. AZ ADATOK JÖVŐJE, VAGYIS AZ EURÓPAI ADATSTRATÉGIA⁶

Az adatok felhasználása rengeteg új lehetőséget jelenthet, valamint előnyökkel is járhat az Európai Unió számára, azonban ezen lehetőségek kiaknázása érdekében elengedhetetlen egy megfelelő stratégia kialakítása, ami segítségével akár globális vezetővé is válhat Európa az adatokkal kapcsolatos technológiákat illetően. A cél tehát, hogy Európa a jövőben vezető adatgazdasággá váljon, ahhoz viszont, hogy ez teljesülni tudjon, szükségessé vált a megfelelő adatstratégia kidolgozása. A stratégia 2020-ban fogalmazódott meg. (Európai Bizottság, COM/2020/66,2020)⁷

5.1. A cél megvalósítását nehezítő tényezők

Az Európai Unió is elég hamar rájött arra, hogy vannak bizonyos problémák az adatokkal kapcsolatosan. Ezen nehézségek felismerése, illetve a megoldások keresése lehet az első lépés a stratégia kialakítása felé vezető úton. (COM/2020/66,2020,7-13)

Az egyik legnagyobb problémát maga a szabályozás hiánya rejti, mivel a legtöbb uniós tagállam nem rendelkezik megfelelő szabályozási környezettel. Ezzel ellentétben egyes tagállamok már elkezdtek a jogi korrekciót, például a versenyjog területén. A mesterséges intelligenciához hasonlóan, az adatok terén is egységes, európai megközelítésre van szükség, mivel a tagállamok kezdeményezései a későbbiekben alááshatják az EU vezető szerepét. (COM/2020/66,2020,7-13)

Három csoportot különböztetünk meg, az alapján, hogy ki birtokolja és ki használhatja fel az adatokat. Ezek a következők:

- A kormányzat által birtokolt adatok vállalatok által történő felhasználása (G2B) – ennek értelmében fontos biztosítani, hogy a kis- és középvállalkozások (továbbiakban: kkv) is több adathoz férjenek hozzá, például nyílt hozzáférésű adatokhoz. Az ilyen típusú adatokat az EU 2019/1024 irányelve szabályozza.
- A vállalatok közötti magánkézben lévő adatok megosztása (B2B) – Egyrészt a vállalatok félnek attól, hogyha adatokat osztanak meg egymással, akkor az egy visszapattanó hatást fog eredményezni és elvesztik a versenyelőnyüket. Továbbá általában nem alakul ki megfelelő bizalmi kapcsolat a két fél között, emiatt előfordulhat adatokkal való visszaélés is.

⁶ Ez a fejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának fejezetével.

⁷ Továbbiakban: COM/2020/66

- A vállalatok által gyűjtött adatok kormányzatokkal történő megosztása (B2G) – Jelen pillanatban a vállalatok nem rendelkeznek elegendő olyan adattal, amit a közszektor fel tudna használni például különböző fejlesztésekhez. (COM/2020/66,2020,7-13)

Az adatokkal kapcsolatosan felléptek még ún. interoperabilitási problémák is, ami az együttműködési képességet jelenti, ennek értelmében egyes ágazatok nem képesek olyan adatokat vegyítve használni, amik más-más forrásból származnak. Ennek a megoldására 2017-ben született meg az európai interoperabilitási keret, amely elveket és ajánlásokat fogalmaz meg, ezzel ösztönözve az ilyen adatok felhasználását. (COM/2020/66,2020,7-13)

Az adatinfrastruktúrákat illetően is felmerültek problémák. Az Európai Unió kis részesedéssel rendelkezik a felhőszolgáltatásokat tekintve, így nagyban függ a külső szolgáltatóktól. Európában a kereslet is alacsonynak bizonyul a felhőszolgáltatások iránt, mivel a vállalatok csupán ¼-e használ valamilyen felhő alapú rendszert. (COM/2020/66,2020,7-13) Magyarországon például 2020-ban csupán a vállalkozások 25 százaléka, míg 2021-ben a 26 százaléka vett igénybe felhőszolgáltatást. (Eurostat,2021) Ehhez valószínűsíthető, hogy nagy mértékben hozzájárul a szakemberhiány a területen, valamint az adاتمűveltség nem megfelelő szintje. (COM/2020/66,2020,7-13)

A kiberbiztonságra vonatkozó kérdésekkel pedig az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség (ENISA) foglalkozik. (COM/2020/66,2020,7-13)

5.2. A stratégia

Az Európai Unió az azonosított problémák kezelésére szakpolitikai intézkedéseket határozott meg. Az intézkedések alapjául pedig 4 pillér szolgál. (COM/2020/66,2020,13)

5.2.1. Irányítási keret az adatok hozzáférésére és felhasználására vonatkozóan

Az adatgazdaságra vonatkozóan létre kell hozni egy olyan átfogó keretrendszert, melynek segítségével elkerülhetőek a nemzeti kezdeményezések. Az első lépés tehát a megfelelő jogi keret kialakítása, amely részletekbe menően kitér az adatok felhasználására, elősegíti az interoperabilitást. (COM/2020/66,2020,13-18)

Továbbá a Bizottság számára meglehetősen fontos, hogy minél több olyan adat álljon rendelkezésre, amely a közszférából származik, kiemelt figyelmet fordítva a kkv-kra. Fontos, hogy ezek az adatok ingyenesen, gépi formátumban elérhetővé váljanak, ezzel támogatva az innovációra történő felhasználásukat. Ezenfelül kulcsfontosságú annak a megvizsgálása is, hogy szükséges-e jogalkotásra az adatgazdaság szereplőit érintő kérdésekben (lásd: 5.1.A cél megvalósítását nehezítő tényezők). (COM/2020/66,2020,13-18)

5.2.2. Az infrastruktúrák megerősítését támogató beruházások

A 2021 és 2027 közötti időszak egy nagyobb projektről fog szólni, aminek keretében a Bizottság olyan infrastruktúrák és eszközök beszerzését fogja támogatni, amelyek hozzájárulnak az adatmegosztáshoz és a MI-ökoszisztéma kialakításához. Az MI-ökoszisztéma létrehozása garantálja mind a polgárok, mind a vállalkozások és közérdekű szolgáltatások részére a technológia adta előnyöket. A Bizottság a projektben továbbá olyan adatterek kiépítését is szorgalmazza, melyek kiterjednek az egész Európai Unióra és interoperabilisek. (COM/2020/66,2020,18-23)

Mindezek mellett fontos az ún. felhőszabálykönyv megvalósítása, amely tartalmazná az alkalmazandó szabályokat a felhővel kapcsolatban. A szabálykönyv elsősorban az energiahatékonyságra, a megfelelő adatvédelmi és adathordozhatósági szabályokra, valamint a biztonságra összpontosít majd. A Bizottság a felhőszolgáltatásokat illetően egy piacteret is kialakít, ezen keresztül a felhasználók igénybe vehetnek olyan szolgáltatásokat, amelyek megfelelnek a követelményeknek. (COM/2020/66,2020,18-23)

5.2.3. Az egyének ösztönzése a felelősségvállalásra, valamint beruházások a készségek fejlesztésébe, és a kis- és középvállalkozásokba

A felhasználókat alacsonyabb szinten be kell vonni a döntéshozásba, azzal kapcsolatban, hogy mi is történjen az adataikkal. Ebből kifolyólag a GDPR 20. cikkét, amely az adathordozhatóságról szól, meg kell erősíteni, ezzel elérve azt, hogy a felhasználók képesek lennének ellenőrizni, ki és hogyan használhatja fel az adataikat. Az ilyen, személyes adatterek fejlesztését és támogatását a Digitális Európa program végzi. (COM/2020/66,2020,23)

Nincs kétség afelől, hogy Európa szakemberhiánnyal küzd a korszerű technológiákat illetően, erre mielőbb meg kell találni a megfelelő megoldást. A Digitális Európa program támogatja a tapasztalt szakemberek képzését, ezzel csökkentve a munkaerőhiányt a területen. Az általános adatumveltség növelése érdekében egy készségfejlesztési programot indítanak, amely mintegy 8%-kal növelheti a lakosság azon számát, akik digitális készségekkel rendelkeznek. (COM/2020/66,2020,24)

A kkv-k és a nemrégiben induló vállalkozások szempontjából fontos, hogy ők is ki tudják használni az adatokban rejlő lehetőségeket, például az adatalapú üzleti modellek révén. (COM/2020/66,2020,24)

5.2.4. Különböző ágazatokban közös európai adatterek létrehozása

Az Európai Bizottság 9 közös európai adattér megvalósítását kezdeményezi. Ezek főként olyan ágazatokra vonatkoznak, ahol az adatok felhasználása a lakosságra is nagy hatással van. Ezek közül néhány:

- Közös európai zöldmegállapodás-adattér – Az intézkedés arra irányul, hogy hogyan lehet az adatokat a klímaváltozásra, körforgásos gazdaságra és a biodiverzitásra vonatkozóan a legjobban kihasználni.
- Közös európai egészségügyi adattér – Az adatokat az egészségügy területén nagyon jól ki lehet használni, például betegségek megelőzésére, megfelelő gyógymód megtalálására, de akár maga az egészségügyi rendszer is javítható általuk.
- Közös európai mezőgazdasági adattér – A mezőgazdasággal kapcsolatosan kulcsfontosságú a versenyképesség javítása. Az elemzés pedig hozzájárul a sokkal pontosabb és egyéni igényeknek megfelelő termelés kialakításához. (COM/2020/66,2020,26)

Tehát ahhoz, hogy Európa vezető szerepet töltsön be az adatokat illetően, elengedhetetlen az adatagilis gazdaság által kínált lehetőségek több szempontból történő megvizsgálása.

6. A BIG DATA ÉS A VERSENYJOG

Esetünkben elengedhetetlen a BD versenyjogi aspektusainak vizsgálata, mivel a vállalatok rendkívül gyorsan szerezhetnek versenyelőnyt a nagymennyiségű adathalmazok birtoklása révén. Ebből kifolyólag szükséges a megfelelő jogszabályi környezet kialakítása, mind adatvédelmi, mind versenyjogi szempontból, mivel a két terület között meglehetősen szoros kapcsolat van.

A big data versenyjogi szabályozásának kialakítását illetően az álláspontok alapján véve két nagy csoportba sorolhatóak. Egyesek szorgalmazzák a BD-ra vonatkozó szabályozási keretrendszer kidolgozását, míg mások teljes mértékben ellenzik. Természetesen a két nézőpont nem zárkózik el a lehetséges köztes megoldások keresésétől sem. (Burri,2018, Nagyová,2023,21)

6.1. A szabályozási keretrendszert támogatók⁸

A XXI. században rengeteg új technológia lát napvilágot, melyekre a régi szabályozási módszerek aligha alkalmazhatóak. A digitális piacok nem köthetőek földrajzi helyhez, hanem határokon átívelnek. (Belényesi,2016,127-162) Ebből kifolyólag egy uniós szintű szabályozási keret, iránymutatás kialakítására kell törekedni, mivel enélkül a tagállamok kezdeményezései nem lennének egységesek és célravezetőek. Továbbá fontos betartani a BD-ra vonatkozó etikai alapelveket is, mivel ezek segítségével számos olyan probléma kiküszöbölhetővé válik, ami aggodalomra adott okot.

A brit Lordok Háza 2017-ben adott ki egy jelentést, Regulating in a digital world címen, melyben a digitális piacokra vonatkozó kockázatokkal foglalkoznak. A szolgáltatókkal szemben szükséges bizonyos elvárásokat és szabályokat lefektetni, mivel a technológia gyors ütemben fejlődik. A jogszabályoknak rugalmasnak kell lenniük ahhoz, hogy a felmerülő új kihívásokhoz alkalmazkodni tudjanak. A szabályozás alapját pedig az elvek képeznék, ezek tájékoztató jelleggel hozzájárulnak a kidolgozási folyamathoz, valamint jogszabály előírhatja a betartásukat is. A jelentésben 10 alapelvet határoztak meg, amelyek megfelelő alapot tudnak biztosítani a digitális világ szabályozásának. (House of Lords Select Committee on Communications,2019,15-22)

A paritás elve azt mondja ki, hogy a szabályozásnak egyenértékűnek kell lennie, mind az offline, mind az online térben. Az elszámoltathatóság elve szerint, elengedhetetlen, hogy az

⁸ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

összes szereplő, aki az online térben tevékenykedik felelősségre vonható legyen. A szabályozásnak közérthetőnek kell lennie, valamint az egyes szereplők és a köztük zajló folyamatok átláthatóságát is biztosítani kell. Az internetet már a kezdetek óta egyfajta nyitottság jellemzi, ezért ennek a szabályozásban is meg kell jelennie, erről pedig a nyitottság elve rendelkezik. Továbbá fontos a magánélet megfelelő védelme, valamint az, hogy a technológiának az egyének érdekeit kell szolgálnia, és mindezt már a tervezési folyamat során figyelembe kell venni. Az alapvető emberi jogok, illetve az egyenlőség tiszteletben tartása is kulcsfontosságú. Az internethasználók körülbelül egyharmada kiskorú, ezért tekintettel kell lenni rájuk, és biztosítani a védelmüket. Illetve a gyermekek oktatásának a részét kéne képeznie a digitális írástudásnak, az online felületek megismerésének, és a tudatos használatnak is. A demokratikus elszámoltathatóság, az arányosság és a bizonyítékokon alapuló szemlélet értelmében a szabályozási intézkedéseknek bizonyítékokon kell alapulniuk. (House of Lords Select Committee on Communications,2019,15-22)

Amennyiben nem kerül sor versenyjogi intervencióra, abban az esetben a jelenlegi vállalatoknak még nagyobb ráhatásuk lesz a piacra. (House of Lords Select Committee on Communications,2019)

A hálózati hatások is komoly kihívást jelenthetnek, ennek értelmében a termék vagy szolgáltatás hasznossága nagyban függ a felhasználók számától. (Belényesi,2016,127-162) A Facebook 2008-ban csupán 100 millió felhasználóval rendelkezett, míg ma ez a szám már 3 milliárdhoz közelít. (Meta Platforms, Inc.,2023) Az ilyen mértékű növekedés, a felhasználók számát illetően az új belépőknek rendkívül nagy kihívást jelenthet.

Stucke és Ezrachi párosa is a szabályozás fontosságát hangsúlyozza, mivel a fogyasztók számára akár minőségromlást is eredményezhet, ha a vállalatok nem ugyan olyan mértékben férnek hozzá az adatokhoz. A felhasználók kevésbé releváns találatokkal szembesülhetnek, ha a keresőmotort üzemeltető vállalat fizetett hirdetéseket alkalmaz, és azokat helyezik előtérbe. A fogyasztói élményre pedig negatív hatással van, és mindössze a reklámozónak és a szolgáltatónak hasznos. (Stucke, Ezrachi,2015,70-110)

6.2. A versenyjogi felügyelet ellen érvelők⁹

A szabályozás ellenzői a szemléletmódjukat többek között azzal magyarázzák, hogy a BD akár pozitív hatással is lehet a versenyre, valamint az adatgyűjtés a vállalatok részéről eddig is jelen volt, pusztán a mértéke változott. (Belényesi,2016,127-162)

A felhasználók szempontjából a BD jobb minőségű szolgáltatásokat és termékeket, illetve alacsonyabb árakat eredményezhet, ami a versenyre nézve pozitív hatást gyakorol. A profitmaximalizálás szempontjából rendkívül kedvező a fogyasztók számára az, hogy online térben rendszeresen jutnak hozzá bizonyos szolgáltatásokhoz díjmentesen. Az adatgyűjtés és elemzés pedig elősegíti a minőségbeli javulást a vállalatok számára. Továbbá a személyre szabott hirdetések, cikkek és keresési találatok fokozzák a fogyasztói élményt. Szintén a szabályozás ellen szól az is, hogy a felhasználók az internethasználat során nyomot hagynak maguk után, így az adatok gyorsan, ingyenesen vagy alacsony áron elérhetőek. (Comerford, Sokol,2016,293-316) A vállalatoknak azonban a számukra releváns adatokat kell kiszűrni, és felhasználni ahhoz, hogy az adatgyűjtés célravezető legyen. (Chiou, Tucker,2014)

Ugyanakkor a Big Data alapú piacokat alacsony belépési korlát jellemzi. Lambrecht és Tucker ezzel kapcsolatosan a Tinder társskereső esetét hozza fel példaként. A Tinder 2012-ben döntött úgy, hogy belép az online társskereső piacra, amely akkor jelentősen koncentrálnak minősült. Az oldal nem a BD-nak köszönhetően lett sikeres, ugyanis nem rendelkeztek felhasználói adatokkal, és célzott adatgyűjtést sem folytattak. Sikerüknek titka pusztán annyi, hogy egy új és jobb megoldást kínáltak a társskeresők körében, amely lényegében a jobbra-balra húzás technikán alapszik. Ebből adódóan a vállalatok számára szinte egyáltalán nem jelent versenyhátrányt az, ha nem alkalmaznak BD alapú technológiákat, és nem birtokolnak nagy mennyiségű adatot. (Lambrecht, Tucker,2015) Margrethe Vestager, az Európai Bizottság versenyjogi biztosa a következőképpen nyilatkozott az adatok versenyjogi aspektusait illetően:

" Nem szabad pusztán azért lépnünk, mert egy vállalatnak sok adat van a birtokában. Hiszen az adat nem egyenlő automatikusan a hatalommal." (Sayer,2016)

Az ellenzők szerint akkor sem indokolt a versenyjogi felügyelet megléte, ha a vállalatok úgy döntenek, nem fejlesztik tovább a terméküket vagy szolgáltatásukat. Ennek oka, hogy a vállalat optimalizálni szeretné a költségeit, mivel kedvezőtlenek a profitkilátásai, ilyen esetben pedig nem lehet egy szabályozó vagy előíró magatartást érvényesíteni. (Belényesi,2016,127-162)

⁹ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

6.3. A versenyjogi szabályozás kérdéskörei¹⁰

A piacmeghatározás az alapja minden versenyjogi szabályozásnak, ez pedig a legtöbb esetben az ún. hipotetikus monopolista teszttel (továbbiakban: SSNIP) történik. Az SSNIP főként a fogyasztók reakciójának tanulmányozására szolgál, a termékek vagy szolgáltatások helyettesíthetősége szempontjából. (Papp, Várnay,2017)

Abban az esetben, ha az adott vállalat az összegyűjtött adatokat értékesíti harmadik félnek, a termék a BD lesz, míg előfordulhat az is, hogy a vállalat részéről pusztán saját célú felhasználás történik. Az első esetben nehézséget jelenthet, hogy a BD, mint valuta is értelmet nyer, ez a meghatározás pedig nem kellő pontosságú, valamint a BD jövedelmezősége a már említett 5V tulajdonság (lásd: 2.2.A big data fogalma) mentén változó. A második esetben már két- és többoldalú piacról van szó, amelyre nem alkalmazható az SSNIP-teszt, mivel az egyének gyakran díjmentesen jutnak hozzá termékekhez, így nincs értelme az árnak és a helyettesíthetőségnek. A két- és többoldalú piacok tekintetében az SSNDQ-teszt nyújthat megoldást, amely a minőséget helyezi előtérbe. (Farkas, Vida,2020)

A digitális piacot illetően további nehézségeket okoz az erőfölényes helyzet megítélése, amely a hatékony verseny kapcsán döntő tényezőnek számít. Maga az adatgyűjtés folyamata nem ütközik versenyjogi akadályokba, mindaddig, amíg nem korlátozza a vállalat az adatok hozzáférhetőségét, ebben az esetben már erőfölénnyel való visszaélésről beszélhetünk. (Farkas, Vida,2020) A nélkülözhetetlen eszközök elvével könnyen megállapítható, hogy a visszaélés gyanúja megalapozott, vagy sem. Az adat akkor minősül nélkülözhetetlen eszköznek, ha elengedhetetlen más vállalatok működéséhez. (Marosi,2015,95-138) A Magill-ügy egy nagyon jó példa erre, amely kapcsán fény derült arra, hogy erőfölénnyel való visszaélés történt, amikor az ír műsorújsággal foglalkozó vállalatok nem adtak engedélyt Magill számára, hogy egy összehasonlító, heti műsorújságot készítsen. (Radio Telefis Eireann (RTE) és Independent Television Publications Ltd (ITP) kontra az Európai Községek Bizottsága, C-241/91. P. és C-242/91. P. sz. egyesített ügyekben hozott ítélet, ECLI:EU:C:1995:98) Végül az Európai Bíróság döntött az ügyben, melynek értelmében az erőfölényben lévő vállalatnak akkor kell hozzáférést biztosítania a versenytársaknak a nélkülözhetetlen eszközt illetően, ha:

- egy új termék másik piacon történő előállításához elengedhetetlenek az említett adatok,
- a keletkező termék iránt bizonyított a fogyasztói kereslet,

¹⁰ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

- a hozzáférés megtagadása kizárná a versenyt azon piacon, ahol az említett termék megjelent volna,
- a hozzáférés megtagadását nem lehet objektíven igazolni. (Csonka,2018)

7. ESETTANULMÁNYOK

Mindhárom tárgyalt esettanulmány rávilágít a nagymennyiségű adathalmazok kezelésének és felhasználásának fontos kérdéseire, különös tekintettel az adatvédelmi jogra és a versenyjogra. Ezek az esetek elsősorban az amerikai nagyvállalatokat célozzák, de a digitális világnak köszönhetően az európai polgárok életét is érintik, valamint közvetlenül hozzájárultak az európai jogrendszer kiigazításához is.

7.1. A Google-Shopping esete

Az ár-összehasonlító weboldalak célja, hogy bemutassák, hogy hol és milyen áron érhető el online az adott termék. Az ilyen weboldalak nem teszik lehetővé közvetlenül a vásárlást, helyette átirányítják a felhasználókat egy másik oldalra, ahol azt a bizonyos terméket megvásárolhatják. Az ár-összehasonlító oldalak gazdasági modellje lényegében a webáruházaktól kapott jutalékra épül a generált forgalom alapján. A forgalom alatt pedig nem csak az eladások értetendők, hanem a kattintások is. (Polyák, Pataki,2020,273-288)

A Google, mint keresőmotor szolgáltató 2004-ben döntött úgy, hogy elindítja a saját ár-összehasonlító szolgáltatását, ekkor még Froogle néven. Az ár-összehasonlító oldal később Google Product Search, végül pedig Google Shopping néven futott. Az Európai Unióban a szolgáltatás csak 2008-ban jelent meg. Az Európai Bizottság 2010-ben kezdett el vizsgálni, azonban már az érintett piac meghatározása is nehézségeket okozott, mivel a Google a keresőszolgáltatások piacán is egyértelműen domináns szerepet tölt be. (Polyák, Pataki,2020,273-288) Végül a Bizottság határozata szerint az érintett piac, az általános keresőszolgáltatások, illetve az ár-összehasonlító szolgáltatások piaca. Továbbá megállapították azt is, hogy a Google már 2007 óta erőfölénnyel rendelkezik a keresőszolgáltatások piacán, az Európai Gazdasági Térség (továbbiakban: EGT) országait illetően, kivéve Csehországot. Ez a következtetés a Google piaci részesedésén és erején, a piacra lépés és terjeszkedés nehézségén, a márkahatáson, a felhasználók bizalmán és a szolgáltatás ingyenes jellegén alapul. (Google Shopping ügy-AT.39740, C/2017/4444,2017)¹¹

Ahhoz, hogy világosan lássuk, miért versenyellenes a Google magatartása, először is meg kell értenünk a keresőmotorok működését. A Google a találatok tekintetében 2 nagy csoportot különböztet meg, az elsőbe tartoznak az ún. generikus, általános találatok, a másikba pedig a szponzoráltak, amelyekért fizetni kell. A generikus keresési eredményeket a PageRank nevű algoritmus elemzi és rangsorolja. (Polyák, Pataki,2020,273-288) Az algoritmus alapja egy

¹¹ Továbbiakban: AT.39740

szavazati rendszer, amely figyelembe veszi az adott weboldalra hivatkozó linkeket, a kattintásokat, és a keresett kifejezés előfordulásának gyakoriságát is a weboldalon. Ezáltal a vállalatok ösztönözve vannak arra, hogy folyamatosan fejlesszék az oldalukat az igényeknek megfelelően. Felmerül azonban a kérdés, hogy a keresőszolgáltató nem árul-e kulcsszavakat, melyek segítségével a vállalatok bekerülhetnek az első találatok közé. (Tóth,2010,326–334)

A Google 2011-ben bevezetett egy másik algoritmust, amely elősegítette a rangsorolást, ez pedig a Google Panda nevet viseli. Az új algoritmus azonban nem hagyta figyelmen kívül az oldalak tartalmának eredetiségét, tehát az olyan oldalak, amelyek nem saját tartalmat jelenítenek meg, hátrányba kerülnek a rangsorolási folyamat során. Ebből kifolyólag az ár-összehasonlító oldalak is egy rendkívül kedvezőtlen helyzetben találták magukat, jelentős bevételtől eselve, ugyanakkor mindez még nem nevezhető versenykorlátozó tevékenységnek. A probléma akkor kezdődött, amikor a Google a saját ár-összehasonlító szolgáltatását a többivel szemben kiemelte, és az első találati helyre sorolta. Holott a Google Shopping a tartalmát és a felépítését illetően is közel azonos volt a többi oldallal. (Polyák, Pataki,2020,273-288) A Bizottsági határozat alapján az első találati helyen szereplő oldal a kattintások mintegy 34,35%-át birtokolja, ezzel ellentétben a többi ár-összehasonlító szolgáltatás rendszerint a 20. és a 70. találati hely között szerepelt. (AT.39740,19.táblázata, és a 7-15.táblázata)

A Bizottság álláspontja szerint, a Google a keresőszolgáltatások piacán a már meglévő dominanciájára épít, tehát az ár-összehasonlító szolgáltatás sikeréhez nagyban hozzájárult a keresőalgoritmus, illetve az említett kiemelés. Az eljárás során összegyűjtött adatok alapján a Bizottság a következőket állapította meg:

1. A Google a saját szolgáltatását rendre az első találati helyre sorolta.
2. Ezáltal a többi ár-összehasonlító oldal hátrányban részesült, mivel általában csupán a találati lista 4. oldalán szerepeltek.
3. Az első két pont együttes eredményeként, a felhasználók döntő többsége a Google ár-összehasonlító szolgáltatását vette igénybe. (Polyák, Pataki,2020,273-288)

Továbbá a Bizottság határozata szerint, a Google megsértette az Európai Unió működéséről szóló szerződés (továbbiakban: EUMSZ) 102.cikkét, illetve az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (továbbiakban: EGT-megállapodás) 54. cikkét, miszerint visszaélt az erőfölényével. (AT.39740, (2) bekezdés)

A bírságok megállapítása a Tanács 1/2003/EK rendeletének 23.cikkének (2) bekezdésének a) pontja alapján történt, alapjául pedig a 2006. évi iránymutatás szolgált. A bírság végleges összege a Google Inc.-re nézve 2,4 milliárd euró, melyből közel 524 millió az Alphabet Inc.-

vel egyetemleges. (AT.39740, (754) bekezdés) A Bizottság azt is előírja, hogy mind a Google-nek, mind az Alphabet-nek, a döntésről szóló értesítéstől számított 90 napon belül meg kell tennie a szükséges korrekciós intézkedéseket, melyek véget vetnek a visszaélésnek. (AT.39740, (701) bekezdés)

7.2. A Facebook-WhatsApp összefonódás

A Facebook a 2004-es alapítása óta rohamos fejlődésnek indult, és gyökeresen változtatta meg az emberek közötti kapcsolattartást és az internetes kommunikációt. Mára az egyik legnépszerűbb közösségi platform, mindezt pedig a számok is bizonyítják, ugyanis Mark Zuckerberg, a Facebook alapítója, 2017-ben jelentette be, hogy elérték a 2 milliárdos felhasználószámot. (Zuckerberg,2017) Az idő múlásával ez a szám egyre csak növekszik, a többi közösségi oldal számára már-már elérhetetlenné válik.

A WhatsApp alkalmazást 2009-ben alapították, Brian Acton és Jan Koum, akik korábban 20 évet a Yahoo-nál töltöttek, ahol főként reklámokkal foglalkoztak. Éppen ezért a WhatsApp létrehozásakor a fő céljuk a hirdetések elkerülése volt, azaz az ún. "no ads policy", mely javítja a fogyasztói élményt is. (WhatsApp,2012) Ennek köszönhetően rendkívül népszerűvé vált, és 2014-re már elérte a 600 millió aktív felhasználót, ez pedig a Facebooknak is feltűnt, és ebben az évben mintegy 19 milliárd dollárért felvásárolta a céget. A felvásárlási ár alapján arra lehet következtetni, hogy a Facebook célja a verseny megelőzése volt, mivel 2012-ben az Instagramot 1 milliárd dollárért vásárolta meg, amely csupán töredéke a fent említett összegnek. (Polyák, Pataki,2020,255-272) Az Európai Bizottság már ekkor elkezdett foglalkozni az üggyel, és megállapították, hogy a felvásárlás összefonódás-jellegű, a 139/2004/EK tanácsi rendelet (továbbiakban: fúziós rendelet) 3.cikkének (1) bekezdésének b) pontja alapján. (M.7217-es ügy az összefonódás előzetes bejelentéséről,2014/C 297/04,2014)

A WhatsApp 2014 februárjában, egy blogbejegyzésen keresztül tájékoztatta a felhasználóit a felvásárlásról, és az ezzel kapcsolatos tudnivalókról. Ekkor a blogon még a következő volt olvasható: *"Itt találhatod, hogy mi fog megváltozni számodra, a felhasználóinknak: semmi."* (WhatsApp blog,2014. február 19.) Egy hónappal később a WhatsApp megerősítette a felhasználóit abban, hogy nem gyűjtenek többletinformációt, és a lehető legkevesebbet szeretnék megtudni róluk. (WhatsApp blog,2014. március 17.) 2016-ban azonban minden megváltozott, az alkalmazás ingyenessé vált, és elkezdődött az adatgyűjtés, a felhasználók elemzése, valamint a telefonszámok összekapcsolása a Facebook fiókokkal, mindez a felhasználói élmény javítására hivatkozva. (WhatsApp blog,2016. augusztus 25.) A Facebook még az adatbázisok összekapcsolását megelőzően, 2016. június 30-án benyújtott egy

tájékoztató dokumentumot a Bizottság elé, melyben kifejtették, hogy csupán termékfejlesztés céljából történik meg az összekapcsolás. (Bizottsági határozat (2017.május 17.) a 139/2004/EK tanácsi rendelet 14. cikkének (1) bekezdése szerinti bírságok kiszabásáról a vállalkozás által nyújtott téves vagy félrevezető információk miatt, M.8228-as számú Facebook-WhatsApp ügy, (30) bekezdés)¹² A Bizottság még ezt megelőzően az M.7217-es ügy során feltette a kérdést a Facebooknak, hogy a két platform fiókjai párosíthatóak-e automatikusan. 2014. szeptember 23-án érkezett meg a válasz a Facebook részéről, melyben kifejtették, hogy a felhasználóknak a párosítást manuálisan kell végezniük. (M.8228, (64) bekezdés) Holott ez idő tájt a Facebook nagy erővel dolgozott az Instagram felhasználók telefonazonosítók általi összekapcsolásán. (M.8228, (66) bekezdés) A Bizottság 2016. december 20-án adott ki egy kifogásközlést, a fúziós rendelet 18.cikke szerint, mely tartalmazta az előzetes értékelésüket, miszerint a Facebook Inc. téves vagy félrevezető információkat közölt, a már említett fúziós rendelet 11.cikkének (2) bekezdése alapján. (M.8228, (38) bekezdés)

A pénzbírság kiszabásának alapjául a fúziós rendelet 14.cikke szolgált, melynek a) pontja alapján 55 millió eurós bírságot szabtak ki, mivel az előzetes bejelentésben helytelen vagy félrevezető információt közöltek, valamint a b) pont alapján további 55 milliós bírságot az információkérésre adott helytelen válaszáért. A bírság meghatározásakor a Bizottság a Facebook együttműködő magatartását enyhítő körülményként értékelte. (M.8228, (107), (108) bekezdés)

7.3. A Cambridge Analytica botrány¹³

A Facebook közösségi oldalra egy regisztrálást követően, lényegében bárki feltölthet alkalmazásokat, ilyenek például a különböző játékok és kvízek. Ugyanakkor az alkalmazásnak meg kell felelnie a Facebook szabályozási rendszerének, az ún. Facebook Platform Policy-nak. (Domokos,2021,119-142)

Dr. Aleksandr Kogan 2013-ban létrehozott egy ilyen alkalmazást, amely a This is Your Digital Life (továbbiakban: TIYDL) nevet kapta. A TIYDL gyakorlatilag egy személyiségi teszt volt, amely az elemzéshez felhasználta a felhasználók Facebookra feltöltött adatait, mindezt hozzájárulással. Továbbá az applikáció hozzáfért a kitöltők Facebook ismerőseinek adataihoz is, valamint figyelemmel kísérte a felhasználók interakcióit az egyes Facebook-oldalakkal. (Domokos, 2021,119-142) Az érintetteket pusztán kutatási céllal az ún. OCEAN-

¹² Továbbiakban: M.8228

¹³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző Az ipar 4.0 és a big data jogi szabályozása, valamint a benne rejlő lehetőségek címen benyújtott szakdolgozatának alfejezetével.

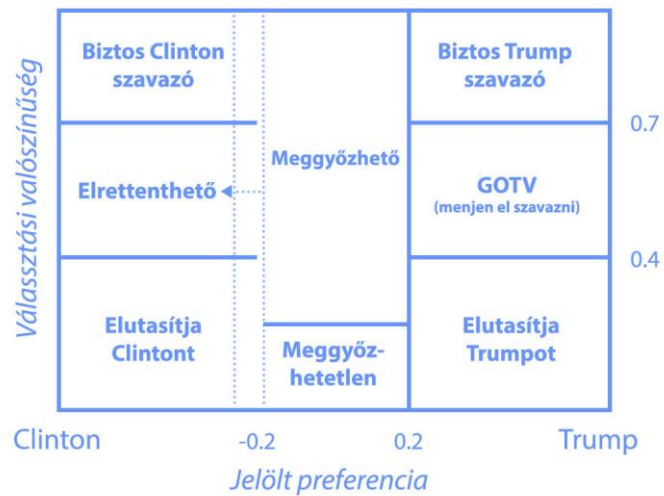
skála mentén is értékelték, amely a következő öt tulajdonságból tevődik össze: nyitottság, lelkiismeretesség, extrovertáltság, barátságosság, érzelmi stabilitás (Mirnics,2006)

Az összegyűjtött adatok segítségével pszichológiai profilt készítettek, az alkalmazást használókról, és Facebook ismerőseikről is. A platformszabályzatnak a TIYDL létrehozásakor hatályos verziója azonban nem tette lehetővé az alkalmazások készítői számára, hogy az így megszerzett adatokat a felhasználó beleegyezése nélkül értékesítsék harmadik feleknek. A felhasználók ismerőseinek adatait pedig kizárólag a felhasználói élmény fokozására volt szabad felhasználni. A szabályzat megszegése esetén a Facebooknak jogában állt eltávolítani alkalmazásokat, vagy korlátozni a hozzáférésüket az adatokhoz. (Domokos,2021,119-142)

Dr. Aleksandr Kogan 2014-ben alapított egy céget, amely már felhasználta a TIYDL által összegyűjtött adatokat, és harmadik félnek továbbította is őket. A cég ügyfelei között foglalt helyet az egyesült államokbeli Cambridge Analytica Ltd. is. A Facebook 2015-ben észlelte, hogy jogellenes adattovábbítás történt, és belső vizsgálatot indított az ügyben. Pár hónappal később a TIYDL-t letiltották a közösségi oldalról, továbbá felszólították a céget és a partnereiket, hogy azonnali hatállyal töröljék az adatokat, ezt azonban senki nem ellenőrizte. (Domokos,2021,119-142)

2015 decemberében a The Guardian hozta nyilvánosságra, hogy a Cambridge Analytica (továbbiakban: CA) a választási kampány során politikai célú mikrotargetálást alkalmazott, annak érdekében, hogy Ted Cruz, republikánus jelölt minél több szavazatot a magáénak tudhasson. Miután Ted Cruz kampánya sikerrel zárult, köszönhetően a CA-nak, így kezdetét vehette Donald Trump elnökjelölt-választási kampánya is. (Davis,2015) Az összegyűjtött adatok, és az OCEAN elemzések alapján feltérképezték a lehetséges szavazókat és különböző csoportokba rendezték őket.

Jelölt preferencia és választási valószínűség

3.ábra: Jelölt preferencia és választási valószínűség
Forrás: Sepsey, 2017

A 2. ábrán jól láthatóak az egyes preferencia csoportok. A cél az volt, hogy a lehető legtöbb Trump szimpatizánst meggyőzzék arról, hogy éljen a szavazati jogával, ehhez pedig a targetált hirdetések nagy mértékben hozzájárultak. Ellenben Hillary Clinton támogatóit arra próbálták ösztönözni, hogy ne menjenek el szavazni. (Sepsey, 2017) Mindezt a számok is bizonyítják, ugyanis a kampány ideje alatt Donald Trump csapata a Facebookon 5,9 millió hirdetést futtatott, míg Hillary Clinton csupán 66 ezret. (Bogost, Madrigal, 2020)

Az ügyben számos uniós állampolgár is érintett volt, ezért az Európai Parlament felszólította a Facebook alapítóját, Mark Zuckerberget, hogy válaszolja meg a felmerülő kérdéseket. Továbbá kiadtak egy hivatalos állásfoglalást is, amelyben részletesen kifejtették az ügy adatvédelemre gyakorolt hatását is. (Az Európai Parlament 2018. október 25-i állásfoglalása a Facebook-felhasználók adatainak a Cambridge Analytica általi felhasználásáról és az adatvédelemre gyakorolt hatásokról, 2018/2855(RSP))¹⁴ Fontos, hogy a későbbiekben ne történjen beavatkozás a választásokba, mivel az veszélyeztetné a demokráciát, tehát korrigálni kell azon választási szabályokat, melyek az online kampányolásra vonatkoznak. Az adatvédelmi beállításoknak a közösségi oldalon átláthatónak kell lenniük, és erről részletes tájékoztatás is szükséges. Valamint a közösségi oldalak vállalják a felelősséget, ha jogsértő tevékenységet észlelnek, de elmulasszák annak bejelentését. (2018/2855(RSP))

¹⁴ Továbbiakban: 2018/2855(RSP)

Az ügy felgöngyölítéséhez hozzájárultak közérdekű bejelentők is, azaz whistleblowerek. Az eset rávilágított a bejelentő személyek megfelelő védelmének fontosságára, erről pedig az az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló 2019/1937/EU irányelv rendelkezik. Az irányelv 9.cikke kitér a nyomonkövethetőségre, ennek értelmében szükséges ún. bejelentési csatornákat létrehozni, ez lehet például szervezeti részleg vagy pártatlan személy. Az ő feladatuk a kapcsolattartás a bejelentőkkel, illetve az információszerzés, valamint a visszacsatolás nyújtása. Az irányelv ugyanakkor foglalkozik a titoktartással, például a visszaélést bejelentő személyazonosságát illetően (16.cikk), és a nyilvántartással is (18.cikk), melynek tartósnak és visszakereshetőnek kell lennie. Az uniós tagállamoknak 2021. december 17-ig kellett megalkotniuk azokat a jogszabályokat, melyek az irányelv végrehajtásához szükségesek. (2019/1937/EU,26.cikk) Ám ez Magyarország esetében csak 2023-ban látszik megvalósulni.

8. ÖSSZEGZÉS

A big data jelenséget tanulmányozva, megismertem az alapvető jellemzőit, tehát a 3V elméletet, valamint a technológia működési elvét. Ebből kifolyólag a big data jogi szabályozását elsősorban az Európai Unió szintjén kell kialakítani, minden lehetséges eshetőséget magába foglalva, mivel maga a technológia eléggé szerteágazó. Az etika és a jog szoros kapcsolatban állnak egymással, ráadásul hatással is vannak egymásra, ezért elmondható, hogy a legitimitás egyik alapvető feltétele az etikusság. Ennélfogva a BD alapú elemzések során elengedhetetlen az alapvető jogok betartása, melyeket az Európai Unió Alapjogi Chartája tartalmaz.

Az adatokkal kapcsolatos problémák már hosszú ideje jelen vannak, ilyen például a profilalkotás és az automatizált döntési folyamatot támogató rendszerek kérdésköre. Az Európai Unió az adatstratégia kidolgozásakor ugyancsak beismerte, hogy előbb az alapvető problémákra kell megtalálni a lehető legjobb megoldást, és csak ez után lehet elkezdni a stratégia egyes lépéseit megvalósítani. Továbbá felmerültek olyan problémák is, melyek közvetlenül a BD-hoz kapcsolódnak. Ezek szoros kapcsolatban állnak a rendszer prediktív képességével, amely számos kérdést vethet fel. Ezenkívül az anonimizált adathalmazok és a manipuláció lehetősége is komoly gondot jelenthet. A felmerült problémák jogi vonatkozásait széleskörűen meg kell vizsgálni, amennyiben elegendő, akkor jogi korrekciós folyamatot kell alkalmazni. Abban az esetben, amikor a korrekció nem bizonyul elégségesnek, új jogi megoldásokat kell keresni a problémákat illetően.

Az adatvédelem megfelelő szintjének biztosítása pedig ma már a digitális világnak köszönhetően egy globális probléma. Ebből adódóan szükségessé váltak az olyan adatvédelmi megállapodások, amelyek garantálják a jogszerű adatkezelést akkor is, ha az adataink egy másik földrészre kerültek. A kutatásom során szemügyre vettem az adatvédelmi keretrendszereket, és azok fejlődését, az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között. Előfordulhat ugyanis, hogy a vállalatok megtalálják a rendszer kiskapuit, ezért kulcsfontosságú a rendszeres felülvizsgálat. Ehhez kapcsolódik az egyik általam tárgyalt esettanulmány is, a Cambridge Analytica ügy. Az eset rávilágított arra, hogy jogellenes adattovábbítás egy valós probléma, az adatok törlését pedig minden esetben ellenőrizni kell, mivel esetünkben ez elmaradt. Ezáltal a vállalat továbbra is elemezni, illetve befolyásolni tudta a felhasználókat.

A vállalatok könnyedén szerezhetnek versenyelőnyt az adathalmazok felhasználása, és elemzése által, ezért a technológia versenyjogi aspektusait is fontos megvizsgálni. Véleményem szerint az adatvédelem megfelelő szintje biztosítani tudja a tisztességes versenyt, tehát az

adatvédelmi jog és a versenyjog között szoros a kapcsolat. Ennélfogva kulcsfontosságú a két jogterület kölcsönhatásainak tanulmányozása a szabályozás kialakítása során.

IRODALOMJEGYZÉK

Alexin Z. (2014): Kockázatokat rejt az egészségügyi adatok anonimizálása. IME 13 (2) 68-72

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=ES> 2023.05.22.

Az Európai Parlament és a Tanács (2005): Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról. (2005/29/EK irányelv), Strasbourg.

Az Európai Parlament és a Tanács (2019): 2019/1937 irányelve az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről. Strasbourg. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937> 2023.05.03.

Az Európai Parlament 2018. október 25-i állásfoglalása a Facebook-felhasználók adatainak a Cambridge Analytica általi felhasználásáról és az adatvédelemre gyakorolt hatásokról. 2018/2855(RSP) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0433_HU.html 2023.05.04.

Az Európai Unió Bírósága (1995): Radio Telefis Eireann (RTE) és Independent Television Publications Ltd (ITP) kontra az Európai Községek Bizottsága, C-241/91. P. és C-242/91. P. sz. egyesített ügyekben hozott ítélet. ECLI:EU:C:1995:98 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:61991CC0241> 2023.05.21.

Az Európai Unió Bírósága (2020): Data Protection Commissioner kontra Facebook Ireland Limited és Maximillian Schrems, C-311/18. sz. ügyben hozott ítélet. ECLI:EU:C:2020:559 <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=228677&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15392193> 2023.05.20.

Belényesi P. (2016): Digitális platformok és a Big Data. Verseny és Szabályozás 2016 (1) 127-162

Benedek G. (2020): Mi is az az IOT? És mi az AIOT? Minden, amit a dolgok internetéről tudni kell. Budapest. <https://lexunit.hu/blog/iot/> 2022.10.19.

Bogost I., Madrigal A. C. (2020): HOW FACEBOOK WORKS FOR TRUMP. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2020/04/how-facebooks-ad-technology-helps-trump-win/606403/> 2023.05.04.

Borgia A. (2023): Our 2022 Ads Safety Report. <https://blog.google/products/ads-commerce/our-2022-ads-safety-report/> 2023.05.22.

Burri M. (2018): Understanding the Implications of Big Data and Big Data Analytics for Competition Law. DOI:10.1007/978-3-030-11611-8_12

Chiou L., Tucker C. (2014): Search engines and data retention: Implications for privacy and antitrust. MIT Sloan School Working Paper 5094-14.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2441333 2023.05.16.

Comerford R.E., Sokol D.D. (2016): Does Antitrust have a Role to Play in Regulating Big Data? In: Blair, Roger D.; Sokol, D. Daniel (szerk.): The Cambridge Handbook of Antitrust, Intellectual Property, and High Tech. Cambridge University Press, Cambridge, 293-316

Crawford K., Schultz J. (2014): Big Data and Due Process: Toward a Framework to Redress Predictive Privacy Harms. Boston College Law Review 55 (93) 93-128

Csizner Z. (2019): A tömeges adatgyűjtés kérdései. Nemzetbiztonsági Szemle 7 (1) 31-41

Csonka V. (2018): Az európai adatgazdaság és Big Data, MIE Szellemi Tulajdonjogi Konferencia, 2018. november 23. http://www.mie.org.hu/2018_osz/MIE_csonka.pdf 2023.05.19.

Davis H. (2015): Ted Cruz using firm that harvested data on millions of unwitting Facebook users. The Guardian.

<https://web.archive.org/web/20160216175150/http://www.theguardian.com/us-news/2015/dec/11/senator-ted-cruz-president-campaign-facebook-user-data> 2023.05.03.

Dezső G. (2017): Kutatási és alkalmazási tapasztalatok az additív gyártásban. Műszaki Tudományos Közlemények 7 43-48. DOI: 10.33895/mtk-2017.07.03

Dessewffy T., Láng L. (2015): Big Data és a társadalomtudományok véletlen találkozása a műtőasztalon. Replika 2015 (92-93) 157-170

Domokos L. (2019): Ellenőrzés - a fenntartható jó kormányzás eszköze. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Domokos M. (2021): Globális törésvonalak – A Cambridge Analytica-ügy. In: Szabó E. Gy. (szerk.): Az Infotörvénytől a GDPR-ig. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 119-142

Domokos M., Horváth A. Zs., Huszár D., Góth M. (2023): Új fejezet a transzatlanti adatforgalom terén – elfogadásra került a Privacy Framework.

<https://www.jogiforum.hu/blog-adatvedelem-10/2023/08/03/uj-fejezet-a-transzatlanti-adatforgalom-teren-elfogadasra-kerult-a-privacy-framework/> 2023.10.05.

Elle (2014): Big Data: a nagy testvért mi etetjük. <https://elle.hu/szepseg/big-data-a-nagy-testvert-mi-etetjuk-2648> 2022.11.30.

European Parliament's Committee on Industry, Research and Energy (2016): Industry 4.0. IP/A/ITRE/2015-02, Brüsszel. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU\(2016\)570007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU(2016)570007_EN.pdf) 2022.11.09.

Európai Bizottság (2014): A Bizottság határozata (2014. október 3.) a 139/2004/EK tanácsi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja alapján, M.7217-es számú Facebook-WhatsApp eset. C/2014/7239 https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m7217_20141003_20310_3962132_EN.pdf 2023.10.16.

Európai Bizottság (2016): A Bizottság (EU) 2016/1250 végrehajtási határozata. Európai Bizottság, Brüsszel. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D1250&from=NL> 2023.05.08.

Európai Bizottság (2017): Bizottsági határozat (2017.május 17.) a 139/2004/EK tanácsi rendelet 14. cikkének (1) bekezdése szerinti bírságok kiszabásáról a vállalkozás által nyújtott téves vagy félrevezető információk miatt, M.8228-as számú Facebook-WhatsApp ügy. C/2017/3192 https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m8228_493_3.pdf 2023.10.15.

Európai Bizottság (2017): A Bizottság határozata (2017.június 27.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás 54. cikke szerinti eljárással kapcsolatban, AT.39740-es számú Google-Shopping ügy. C/2017/4444 https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39740/39740_14996_3.pdf 2023.10.05.

Európai Bizottság (2020): Európai Adatstratégia. Európai Bizottság, Brüsszel. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066&from=HU> 2022.09.23.

Európai Bizottság (2021): A Bizottság (EU) 2021/914 végrehajtási határozata az (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti, harmadik országok részére történő személyesadat-továbbításra vonatkozó általános szerződési feltételekről. C/2021/3972, Európai Bizottság, Brüsszel. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32021D0914> 2023.05.16.

Európai Bizottság (2023): A Bizottság végrehajtási határozata (2023. július 10.) a személyes adatoknak az EU-USA adatvédelmi keretrendszer szerinti megfelelő szintű védelméről szóló (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet alapján. C/2023/4745

https://commission.europa.eu/system/files/2023-07/Adequacy%20decision%20EU-US%20Data%20Privacy%20Framework_en.pdf 2023.09.20.

Európai Parlament (2018): A Facebook felhasználói adatainak a Cambridge Analytica általi használata és ennek az adatvédelemre gyakorolt hatása. Európai Parlament, Strasbourg.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0433_EN.html 2023.04.24.

Eszteri D. (2021): A gépek adatalapú tanításának megfeleltetése a GDPR egyes előírásainak. In: Török B., Zódi Zs. (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 187-210

Farkas L. Á., Vida A. (2020): Big data az erőfölény vonatkozásában.

https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/gvh/versenykultura_fejlesztes/tanulmanyi_versenypalyazati_eredmenyek/farkas-luca-agnes---vida-alexandra&inline=true 2023.05.02.

Fülep I., Nick G., Várgedő T. (2018): Zászlón a digitalizáció - Ipar 4.0. Új magyar közigazgatás, 11 (2) 46-56

Gartner Inc. (2017) <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/big-data> 2022.11.17.

Glasson M., Trepanier J., Patruno V., Daas P., Skaliotis M., Khan A. (2013): What Does “Big Data” Mean for Official Statistics?

<https://www.dst.dk/Site/Dst/SingleFiles/GetArchiveFile.aspx?fi=8107332818&fo=0&ext=israel> 2022.11.16.

Heffetz O., Ligett K. (2014): Privacy and data-based research. Journal of Economic Perspectives 28 (2) 75-98 DOI: 10.1257/jep.28.2.75

House of Lords Select Committee on Communications (2019). 2nd Report of Session 2017-19: Regulating in a digital world. London.

<https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldcomuni/299/299.pdf?fbclid=IwAR2g2> 2023.10.17

IDC (2018): Data Age 2025.

Iványi M. (2019): A Nagy Testvér viszonylagos valósága. Valóság 62 (12) 3-14.

Kajos A., Bányai E. (2012): Túl a valóságon - A kiegészített valóságban rejlő lehetőségek a kulturális örökségturizmus területén. A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására közleményei, 4 (2) 99-108

Kis K.B., Hohmann B. (2016): A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra. Infokommunikáció és Jog 2016 (2-3) 64-70

Lambrecht A., Tucker C. E. (2015): Can Big Data Protect a Firm from Competition? DOI: 10.2139/ssrn.2705530

Leinweber D. (2007): Stupid Data Miner Tricks: Overfitting the S&P 500. The Journal of Investing 16 (1) 15-22. DOI: 10.3905/joi.2007.681820

Marosi Z. (2015): Versenypolitika. In: Kende T. (szerk.): Bevezetés az Európai Unió politikáiba. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 95-138

Meta Platforms Inc. (2023): Meta Reports First Quarter 2023 Results.
https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_news/Meta-Reports-First-Quarter-2023-Results-2023.pdf 2023.05.21.

Mirnic Zs. (2006): A személyiség építőkövei. Bölcsész Konzorcium, Budapest.

Monostori, L. (2014): Cyber-physical production systems: Roots, expectations and R&D challenges. Procedia CIRP, 17 9-13

Nagy J., Oláh J., Erdei E., Máté D., Popp J. (2018): The Role and Impact of Industry 4.0 and the Internet of Things on the Business Strategy of the Value Chain - The Case of Hungary. Sustainability 10 (10) 1-25. DOI: 10.3390/su10103491

Ozarowska I. (2020): Mi a felhőalapú számítás? Bevezetés és alapfogalmak.
<https://fotc.com/hu/blog/felhoalapu-szamitastechnika/> 2022.11.28.

Papp M., Várnay E. (2017): Az Európai Unió joga. Wolters Kluwer Kft., Budapest. DOI: 10.55413/9789632956114

Polyák G., Pataki G. (2020): A személyes adatok értéke a Facebook–WhatsApp összefonódás versenyjogi értékelésében. In: Polyák G. (szerk.): Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 255-272

Polyák G., Pataki G. (2020): Google Shopping: a 2017-es versenyjogi „gigabírság” elemzése, avagy milyen tanulságokkal szolgált a keresőmotorra kiszabott rekordbüntetés. In: Polyák G.

(szerk.): Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 273-288

Pwc (2016): Industry 4.0: Building the digital enterprise.

<https://www.pwc.com/gx/en/industries/industries-4.0/landing-page/industry-4.0-building-your-digital-enterprise-april-2016.pdf> 2022.12.01.

Sayer P. (2016): Big data is an antitrust issue too, says European Commissioner.

<https://www.computerworld.com/article/3023853/big-data-is-an-antitrust-issue-too-says-european-commissioner.html> 2023.05.16.

Schubauer P. (2017): A Safe Harbor határozat érvénytelenítésének hatása az európai adatvédelmi gyakorlatra. Belügyi Szemle, 65(2), 88-99. DOI:10.38146/BSZ.2017.2.7

Sepsey B. (2017): Így nyerte meg Trump a választásokat az online marketing eszközeivel.

<https://thepitch.hu/trump-valasztasi-gyozelem-esettanulmany/> 2023.05.15.

Snowden E. (2019): Rendszerhiba. 21. Század Kiadó, Budapest.

Stucke M., Ezrachi A. (2015): When Competition Fails to Optimise Quality: A Look at Search Engines. The Yale Journal of Law and Technology Vol. 18 70-110

Szádeczky T. (2020): Big Data a közigazgatásban. In: Sasvári P. (szerk.): Informatikai rendszerek a közszolgáltatban I. Budapest, Dialóg Campus. 113–126. DOI:10.36250/00732.06

Tóth E. (2010): Az internetes keresők működésének technikai háttere. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 57 (8) 326-334

Vale S. (2013): Classification of Types of Big Data

<https://statswiki.unec.org/display/bigdata/Classification+of+Types+of+Big+Data> 2022.11.21

WhatsApp blog (2012.június 18.): Miért nem adunk reklámokat.

<https://blog.whatsapp.com/why-we-don-t-sell-ads> 2023.10.17

WhatsApp blog (2014.február 19.): Facebook. <https://blog.whatsapp.com/facebook> 2023.10.17

WhatsApp blog (2014.március 17.): A félreértések elkerülése végett.

<https://blog.whatsapp.com/setting-the-record-straight> 2023.10.17

WhatsApp blog (2016.augusztus 25.): Előretékinés a WhatsApp-nál.

<https://blog.whatsapp.com/looking-ahead-for-whats-app> 2023.10.17

Zódi Zs. (2017): Jog és jogtudomány a big data korában. Állam- és jogtudomány 2017 (1) 95-114

Zódi Zs. (2017): Privacy és a big data. Fundamentum 21 (1-2) 18-30

Zódi Zs. (2018): A Big Data. In: Zódi Zs.: Platformok, robotok és a jog. Gondolat Kiadó, Budapest, 73-99

Zuckerberg M. (2017): 2017. június 27-i Facebook posztja. <https://www.facebook.com/zuck/posts/10103831654565331> 2023.10.15.